

YHDESSÄ TEKEMISEN ILOA

- varhaiskasvatusikäisten lasten ja vanhusten välisen vuorovaikutuksen vahvistaminen
yhteisten toimintakertojen avulla

Heli Juntunen ja

Heidi Mikkola-Tolonen

Opinnäytetyö, syksy 2017

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Pieksämäki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi(AMK) +

Lastentarhanopettajan kelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Juntunen, Heli & Mikkola-Tolonen, Heidi. Yhdessä tekemisen iloa -varhaiskasvatusikäisten lasten ja vanhusten välisen vuorovaikutuksen vahvistaminen yhteisten toimintakertojen avulla. *Diak, Pieksämäki, syksy 2017*, 72 s., 4 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Varhaiskasvatus, lapsi- ja perhetyön koulutusohjelma + lastentarhanopettajan kelpoisuus, sosionomi (AMK).

Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli vahvistaa sukupolvien välistä vuorovaikutusta järjestämällä toiminnallisia kertoja yhdessä Seminaarin päiväkodin yhden lapsiryhmän ja Arvola-kodin vanhusten kanssa. Toimintaa järjestettiin neljä kertaa ja niissä hyödynnettiin musiikillisia ja kädentaidollisia toiminnallisia menetelmiä.

Opinnäytetyössä käytettiin toiminnallisten menetelmien rinnalla laadullisia tutkimusmenetelmiä. Tietoa toiminnan tueksi kerättiin haastatteluilla, osallistuvalla havainnoinnilla sekä lähdekirjallisuuden avulla. Opinnäytetyön raportti koostuu sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen liittyvästä teoriasta sekä toiminnallisten kertojen kuvaamisesta.

Yhteistyökumppaneilta sekä toimintaan osallistuneilta lapsilta ja vanhuksilta saadun palautteen perusteella toimintakerrat vahvistivat vuorovaikutusta lasten ja vanhusten välillä. Toimintakerrat tuottivat iloa ja virkistystä osallistujilleen.

Asiasanat: lapsuus, vanhuus, varhaiskasvatus, sukupolvien ketju, sukupolvien välinen vuorovaikutus, osallisuus

ABSTRACT

Juntunen, Heli & Mikkola-Tolonen, Heidi. Joyness by working together– building up an interaction between early childhood aged children and elderly by using common functional gatherings.

Language: Finnish. Pieksämäki, Autumn 2017, 72 p., 4 appendices.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree programme in social services, Option in Early Childhood, Children and Family Work + qualification for an Early Childhood Teacher. Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose of the thesis was to create functional thesis, the target of which was to build up an interaction between generations by organizing functional gatherings together with one group of childrens from Seminaari Day Care Center and elderly from Arvola-house. Functional gatherings were organized four times by using musical and handcrafting functional methods.

Qualitative research methods were used beside functional methods in the thesis. Supporting information was collected by using interviews, participative observation and reference literature. Report of the thesis includes theory of an intergenerational interaction and of telling about functional gatherings.

Feedback, based on collaborators and children as well as elderly, told that functional gatherings built up in intergenerational interaction between children and elderly. Functional gatherings brought joy and cheered up participants.

Keywords: childhood, old age, childhood education, chain of generations, interaction between intergenerations, participation

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 LAPSUUS JA VANHUUS ELÄMÄNVAIHEINA	8
2.1 Lapsuus.....	8
2.2 Vanhuus.....	11
3 SUKUPOLVIEN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS VOIMAANNUTTAVANA TEKIJÄNÄ	14
3.1 Sukupolvien ketju.....	14
3.2 Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen merkitys.....	16
3.3 Mahdollisuudet sukupolvien kohtaamiselle ja yhteydenpidolle	18
3.4 Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen tukeminen varhaiskasvatusikäisillä lapsilla	22
4 TAVOITTEET	25
5 YHTEISTYÖKUMPPANIT JA MENETELMÄVALINNAT	26
5.1 Yhteistyökumppaneiden valikoituminen.....	26
5.2 Menetelmävalinnat	27
6 OPINNÄYTETYÖN TOIMINTAKERTOJEN SUUNNITTELU	30
6.1 Alkuhaastattelut.....	30
6.2 Suunnitteluprosessin eteneminen	34
7 OPINNÄYTETYÖN TOIMINTAKERTOJEN TOTEUTUS	38
7.1 Leikkien ja laulaen	38
7.2 Kädet pullataikinaan.....	40
7.3 Tipujen askartelua	42
7.4 Rumpujen päristelyä.....	44
8 ARVIOINTI, POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	47
8.1 Toimintakertojen ja yhteistyön arviointi	47
8.2 Tavoitteiden toteutumisen pohdinta ja johtopäätökset.....	52
8.3 Eettisyys ja luotettavuus	53
8.4 Ammatillinen kasvu	56
LÄHTEET.....	59
LIITTEET	69
LIITE 1: Haastattelukysymykset.....	69

LIITE 2: Palautekysely.....	70
LIITE 3: Kuvaus- ja julkaisulupa, lapset.....	71
LIITE 4: Kuvaus- ja julkaisulupa, vanhukset.....	72

1 JOHDANTO

Ihmisten eliniän kasvu ja lapsikuolleisuuden väheneminen on mahdollistanut entistä paremman ja pitkäkestoisemman eri sukupolvien välisen vuorovaikutuksen (Allahwerdi 2008, 4). Lisäksi vanhusten määrän kasvu sekä syntyvyyden aleneminen vaikuttavat sukupolvien välisiin suhteisiin. Yhteiskunnalliset muutokset, kuten perherakenteiden muutokset sekä muuttoliike, aiheuttavat kuitenkin haasteita eri sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa. (Ruoppila, Kotilainen & Vasikkaniemi 1999, 343.)

Opinnäytetyömme tavoitteena on sukupolvien välisen vuorovaikutuksen vahvistaminen toiminnallisilla keinoilla. Opinnäytetyöprosessin alussa haastattelimme yhteistyökumppaneidemme yhteyshenkilöitä, joilta saatujen tietojen ja toiveiden perusteella suunnitelimme ja toteutimme neljä lasten ja vanhusten yhteistä toimintakertaa. Suoritamme opinnoissamme lastentarhanopettajan kelpoisuuden, joten opinnäytetyömme liittyy varhaiskasvatusikäisiin lapsiin. Valitsimme aiheeksi sukupolvien välisen vuorovaikutuksen vahvistamisen varhaiskasvatuksessa, jotta opinnäytetyömme aihe täyttää kriteerit LTO – kelpoisuuden saavuttamiseksi. Ajattelemme, että voimme tulevana lastentarhanopettajina hyödyntää opinnäytetyöstä saamaamme oppia työssämme ja toteuttaa käytännössä vastaavanlaista varhaiskasvatusikäisten lasten ja vanhusten yhteistä toimintaa. Opinnäytetyöraporttimme koostuu aiheeseemme liittyvästä teoriasta sekä opinnäytetyömme prosessin kuvauksesta kokonaisuudessaan.

Aloitimme opinnäytetyömme idean suunnittelun tammikuussa 2016, jolloin otimme yhteyttä sähköpostilla Kajaanin varhaiskasvatuksen palvelupäällikköön, jolta tiedustelimme yhteistyöhön halukasta päiväkotia. Halusimme yhteistyökumppaniksemme jonkun päiväkodin, sillä aiheemme oli oltava varhaiskasvatusikäisiin suunnattu. Palvelupäällikkö kertoi Seminaarin päiväkodin olevan kiinnostunut yhteistyöstä kanssamme. Opinnäytetyömme ideaa tarkemmin pohtiessamme näimme televisiosta uutisen, jossa esiteltiin Lahdessa toteutettua päiväkodin ja vanhainkodin välistä yhteistyötä. Samoihin aikoihin luimme myös paikallislehdestä erään kajaanilaisen päiväkodin ja hoivakodin yhteistyöstä. Tällöin huomasimme, että sukupolvien välinen vuorovaikutus on aiheena tärkeä, mielenkiintoinen ja ajankohtainen. Vuorovaikutuksessa lapset ja aikuiset oppivat toisiltaan sekä kehittyvät yksilöinä (Vilén ym. 2011, 11). Kerroimme tästä ideasta Seminaarin

päiväkodin johtajalle, joka innostui aiheesta ja sovimme yhteistyöstä. Hän esitti meille toiseksi yhteistyökumppaniksi läheistä Arvola-kotia, vanhusten palvelutaloa, joka suostui toiseksi yhteistyökumppaniksemme.

2 LAPSUUS JA VANHUUS ELÄMÄNVAIHEINA

Jokainen ihminen tarvitsee kaikissa elämänvaiheissa toisten ihmisten tukea. Toisten ihmisten huolenpito on tärkeää varsinkin lapsen tasapainoiselle kehitykselle muun muassa siksi, että hän oppii kieltä ja toimintakulttuuria. Tämän johdosta uskotaan, että kaikki inhimillinen sivilisaatio olisi mahdollista tuhota yhden sukupolven aikana vain eristämällä lapset muista sukupolvista. (Krohn 2017, 22.) Opinnäytetyömme tietoperustaan liittyy olennaisesti käsitteet lapsuudesta ja vanhuudesta sekä näiden sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta. Näitä käsitteitä määrittelemme tarkemmin seuraavissa luvuissa. Tietoperusta opinnäytetyössä saattaa rakentua aiheesta riippuen muutaman avainsanan ympärille (Vilka & Airaksinen 2004, 44).

2.1 Lapsuus

Lapsuus on tärkeä elämänvaihe, sillä sen vaikutus näkyy meissä aikuisuudessa muun muassa siinä, kuinka suhtaudumme toisiin ihmisiin sekä koko maailmaan (Vilén ym. 2011, 12). Lapsuuden kokemukset kulkevat ihmisen mukana läpi elämän (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 10). Lapsuutta on määritelty iän suhteen monin eri tavoin. Lapsuus voidaan esimerkiksi jakaa varhaislapsuuteen ja keskilapsuuteen, joista varhaislapsuus käsittää ikävuodet syntymästä kuuteen vuoteen (Nurmi ym. 2014, 19). Lapsuuden voidaan määritellä alkavan myös heti syntymästä ja jatkuvan 12 ikävuoteen asti. Tällöin lapsi on riippuvainen hoitajastaan ja huoltajien turvallinen huolenpito sekä rakkaus ovat pohjana lapsen tasapainoiselle kehitykselle ja kasvulle. (Peda.net i.a.) Olemme rajanneet opinnäytetyössämme tarkastelumme varhaiskasvatusikäisiin lapsiin, koska opinnäytetyömme tulee liittyä varhaiskasvatusikäisiin lapsiin, sillä suoritamme opinnoissamme lastentarhanopettajan kelpoisuutta.

Modernin lapsuuden käsittämiseen tarvitaan historian antamaa tietoa lapsuuden kehitymisestä ja erilaisista lapsuuden tekijöistä (Alanen 2009, 19). Nykyään 2000-luvulla lapsen kasvatusta on lapsilähtöistä, mikä tarkoittaa lasten tasa-arvoisuutta suhteessa aikuisiin sekä yksilöllisyyden kunnioittamista. Käsitelmä lapsesta ja lapsuudesta on ollut vuosisatoja sitten hyvin erilainen. Tällöin lasten ajateltiin olevan kypsymättömiä ja heidän äänensä

pääsi esiin vain harvoin aikuisten niin salliessa. Kasvatusajattelu alkoi vähitellen muuttua lapsilähtöisemmäksi 1700-luvun puolivälissä, jolloin Jean Jacques Rousseau kirjoitti teoksen lasten kasvatuksesta. Kirjassaan *Émile* hän painotti lapsen yksilöllisyyttä sekä lapsuuden merkitystä ja sitä, että lapsen tulee saada olla lapsi mahdollisimman pitkään. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 9; Vilén ym. 2011, 10–11.)

Lapsuus tunnetaan nykyisin kulttuurissamme yksilöllisenä kehitysvaiheena ja asteittaisena siirtymisenä aikuisuuteen (Alanen & Bardy 1990, 9). Tarkemmin sanottuna lapsuus on määritelty kasvun, kehityksen ja yhteiskunnalliseen elämään oppimisen ajanjaksoksi. Lasten elämän keskeinen piirre on elinpiirin laajeneminen kodista päivähoitoon ja edelleen kouluun, mikä on yhdenmukaistanut heidän tarpeitaan, toiveitaan ja kokemuksiaan. Yksilöt eivät ole passiivisia kohteita vaan oman olemisensa ja toimintansa subjekteja. (Alanen 2001, 164, 175–176.) Lasta tulisi aina tarkastella osana ympäristöään, sillä lapset kuuluvat ensisijaisesti aina omaan kulttuuriin, yhteiskuntaan ja perheeseen (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 9).

Melasniemen ja Uutelan mukaan Suomessa lapsiperheiden äidit tekevät useimmiten kokopäivätyötä toisin kuin muualla Euroopassa. Lisäksi vanhempien työssäkäynti on jopa yleisempää kuin lapsettomilla aikuisilla. (Salmi & Lammi-Taskula 2014, 27, 32.) Lapsuus on muuttunut kuluneiden vuosikymmenten aikana entistä enemmän aikuisten kontrolloimaksi, kun lapset on ohjattu heille tarkoitettujen instituutioiden piiriin, kuten esimerkiksi päiväkoteihin, kouluihin sekä ohjattuihin harrastuksiin. Kyseinen muutos on vaikuttanut selvästi muun muassa lasten sosiaalisten suhteiden muodostumiseen. (Raittila 2009, 247.) Varhaiskasvatuksessa tärkeää on lasten ajattelun ja oppimisen taitojen tukeminen, mitkä kehittyvät vuorovaikutuksessa ihmisten ja ympäristön kanssa (Opetushallitus 2016, 22).

Lasten oikeudet on tunnustettu vasta hiljattain, sillä ennen tätä ajateltiin, että lapsuudella ei ole juurikaan merkitystä ihmisen kehityksessä eikä lapsilla ole omaa tahtoa (Ojanen, Ritmala, Sivén, Vihunen & Vilén 2011, 10). Nykyään lapsuutta säätelevät monet erilaiset sopimukset. YK:n lapsen oikeuksien julistus on jo vuodelta 1959, ja Lapsen oikeuksien sopimus on hyväksytty vuonna 1989 ja se on ratifioitu Suomessa 1991. Kyseisessä sopimuksessa korostetaan lapsen tasavertaisuutta muiden yhteiskunnan jäsenten kanssa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, sillä hänellä

on oikeus ilmaista mielipiteensä itseään koskevissa asioissa ja olla yhteydessä toisiin. Lapselle tulee tarjota myös suojelua, huolenpitoa, rakkautta ja ymmärtämystä. Lisäksi sopimuksessa korostetaan lapsen kasvattamista suvaitsevaisuuteen, kansojen väliseen ystävyyteen sekä rauhaan. (Suomen UNICEF ry. i.a.)

Lapsella ja lapsuudella on arvo jo itsessään, eikä lapsuuden tehtävänä ole vain toimia siirtymävaiheena aikuisuuteen. Lapsuus tulisikin nähdä erityisenä elämänvaiheena, jolloin lapsi voi vaikuttaa ja muuttaa omalla toiminnallaan ympäristöään. (Järvinen & Mikkola 2015, 13.) Lapselle ja lapsuudelle annetaankin käsitteen ja symbolisen mielikuvan tasolla arvostusta, mutta yleensä itse lasta yksilönä ei arvosteta. Kuitenkin kaikki ihmiset haluavat tuntea itsensä tarpeellisiksi ja merkittäviksi, mistä johtuen lapsen kokemuksia ja tunteita on arvostettava. (Vehkalahti 2007, 34–35.) Aikuisten tulisi muun muassa huomioida lasten taitavuus monissa asioissa ja antaa arvoa näille erityistaidoille, sillä lapset ovat usein jopa kätevämpiä ja taitavampia kuin aikuiset (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 9; Vehkalahti 2007, 21, 38).

Lapsen kehitykseen tasapainoiseksi aikuiseksi ja yhteiskunnan jäseneksi vaikuttavat sosiaaliset suhteet ja onnistumisen kokemukset sekä rajojen asettaminen ja rakkauden saaminen (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 10). Sosiaalisella vuorovaikutuksella on keskeinen merkitys lapsen kehitykselle sekä elämäntaitojen oppimiselle (Huhtanen 2005, 18). Varsinkin hyvät suhteet eri sukupolvien välillä ovat todella tärkeitä (Saarenheimo 2013, 13). Vuorovaikutus on yksi kasvatuksen lähtökohdista varhaiskasvatuksessa, sillä vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin lapsen käyttäytyminen ja minäkuva kehittyvät (Opetushallitus 2016, 29; Vilén ym. 2011, 462). Vuorovaikutuksessa lapsen oppimisen sekä ajattelun taidot kehittyvät ja tämä luo perustan elinikäiselle oppimiselle. Vuorovaikutustaitojen kehittyessä kasvaa varhaiskasvatuksikäisen lapsen ymmärrys muita ihmisiä kohtaan, millä on keskeinen merkitys lapsen hyvinvoinnille ja identiteetille. (Opetushallitus 2016, 22–23.)

Jokainen lapsi tarvitsee huolenpitoa ja huomiota turvallisilta aikuisilta, jotka hyväksyvät hänet sellaisena kuin hän on (Mattila 2011, 51). Ihmisillä on synnynnäinen tarve olla tekemisissä toisten ihmisten kanssa sekä kuulua johonkin ryhmään. Varsinkin lapset viritäytyvät herkästi vuorovaikutustilanteisiin, koska he ovat luonnostaan sosiaalisia. Päivit-

täisissä kohtaamisissa lapset oppivat toisten huomioimista ja ryhmässä toimimista. Lapsen itsetunnon rakentumiselle yhteenkuuluvuuden tunne on merkittävä asia, vaikka ryhmään kuulumisen ei olekaan aina lapselle helppoa. (Järvinen & Mikkola 2015, 25, 27, 29.)

Sosiaalisten taitojen kehittyminen kolmesta kuuteen –vuotiailla lapsilla on nopeaa, jonka myötä kielitaidon parantuminen ja monipuolistuminen mahdollistaa luonnollisemman sosiaalisen vuorovaikutuksen. Yhteisen kielen muodostuminen lähentää lapsia toisiinsa, minkä ansiosta heidän on mahdollista tuntee yhteenkuuluvuutta ja solmia vastavuoroisia ystävyysuhteita. Vähän alle kouluikäisillä on jo kehittymässä kyky ottaa huomioon toisten mielipiteitä ja muuttamaan omaa käytöstään tilanteen mukaan. (Nurmi ym. 2014, 54–55, 62.)

2.2 Vanhuus

Jokainen meistä ikääntyy (Haapala & Biggs 2017, 13). Vanhuutta on mahdollista määrittellä usealla eri tavalla, sillä siinä on otettava huomioon sosiaaliset, psykologiset ja biologiset tekijät (Nurmi ym. 2014, 207). Suomalaisissa tilastoissa vanhuuden virallisena rajana pidetään 65 vuoden ikärajaa, jolloin pääsääntöisesti ihminen saavuttaa eläkeiän. Yksilön näkökulmasta vanheneminen näyttäytyy milloin hitaampana, milloin nopeampana, mutta joka tapauksessa ennemmin tai myöhemmin fyysisen ja psyykkisen kunnon heikkenemisenä. Tämä muutos huonompaan on hyvin yksilöllistä ja muutoksiin voi vaikuttaa omalla toiminnallaan. Yhteiskunta vaikuttaa siihen, millaiseksi vanheneminen muodostuu. (Jyrkämä 2001, 268, 276, 280–281.)

Käytämme tässä työssä yli 65-vuotiaista sanaa vanhus, sillä se on yleisesti käytössä ja vakiintunut termi. Vanhus-sanana sijasta kyseisestä ikäryhmästä voidaan käyttää myös termejä ikäihminen, seniorikansalainen ja vanhempi aikuinen (Kurki 2007, 17). Pohdimme paljon termin vanhus käyttöä, sillä nykyään ajatellaan kyseisen sanan olevan ehkä hieman negatiivissävytteinen. Päädyimme kuitenkin käyttämään tätä ilmaisua, koska mielestämme se ei ole syrjivä tai väheksyvä. Päinvastoin vanhus sanana huokuu elämänviisautta ja kokemusta. Kysyimme vanhus-sanana käyttämisestä mielipidettä myös palvelutalon johtajalta ja hänenkin mielestään tämä on paras termi puhuttaessa vanhoista ihmisistä.

Viimeisten vuosikymmenten aikana vanhusten määrä on kasvanut suurimmassa osassa maailmaa ja tämän suuntaisen kehityksen oletetaan myös jatkuvan (Biggs & Lowenstein 2011, 68). Ennusteiden mukaan Euroopassa vanhusväestön määrä tulee kasvamaan vuoteen 2020 mennessä 25 prosenttiin (Allahwerdi 2008, 6). Väestö vanhenee myös Suomessa nopeasti (Jyrkämä 2001, 267). Tällä hetkellä Suomessa on melkein 800 jo sata vuotta täyttänyttä, joiden vanhuusikä on siis kestänyt jopa 40 vuoden ajan. Tämä saattaa merkitä perheellisille viiden tai kuudenkin sukupolven ketjua. (Helin 2017, 9.)

Vanhusten eliniän kasvaessa voidaan nykyään nimittää ikää vuosien 60–85 välillä kolmanneksi iäksi. Tämän määritelmän mukaan vasta sen jälkeen alkaa varsinainen vanhuus. (Allahwerdi 2008, 4.) Tulevina vuosina eläkkeelle jää paljon aktiivisia, hyvässä kunnossa olevia ihmisiä, joilla on innokkuutta antaa aikaansa lapsille (Kalliomaa 2008, 45; Rotkirch, Söderling & Fågel 2010, 6). Isovanhemmat voivatkin esimerkiksi auttaa perhettä hoitamalla lapsia, viemällä heitä harrastuksiin ja tukemalla koulunkäynnissä (Rotkirch & Fågel 2010, 41, 43). Kaikille on tärkeää tuntea kuuluvansa sukupolvien ketjuun (Mattila 2011, 50).

Vanhuus elämänvaiheena on muuttunut ja pidentynyt. Nykyään ikävuodet vaikuttavat elämäntyylisiin entistä vähemmän ja ikääntyneet ovat nuorekkaampia kuin aiemmin (Julkinen 2008, 17). Ihmiset elävät yhä pidempään ja monet heistä asuvat vuosikausia palvelutaloissa. Lisäksi läheiset voivat asua kaukana. Tämä tulee esiin myös Kainuun Sanomissa olleessa artikkelissa ”On minun vuoroni hoitaa sinua”, jossa kerrotaan eri sukupolvien välisistä pitkistä välimatkoista (Paavola & Niinimäki 2016, A10-A13). Olemme huomanneet, että vanhusten määrän kasvaessa rakennetaan nykyään paljon uusia palvelutaloja. Ajattelempa, että tällainen palveluasuminen saattaa eristää sukupolvia toisistaan ja vähentää vuorovaikutusta heidän välillään.

Sosiaalisella vuorovaikutuksella on keskeinen merkitys vanhusten hyvinvointiin, mistä johtuen yksinäisyys voi alentaa heidän elämänlaatuaan (Nurmi ym. 2014, 256). Yksin asuminen on keskeinen yksinäisyyttä aiheuttava tekijä (Saari 2009, 124). Ikääntyneiden yksin asuvien naisten määrä on lisääntynyt ja moni vanhus kokee yksinäisyyttä, koska lähisuhteita ei ole. Toisaalta on myös vanhuksia, jotka viihtyvät yksin tai sellaisia, jotka sanovat viihtyvänsä, mutta kärsivät kuitenkin yksinäisyydestä. (Ijäs 2006, 40.)

Positiivinen ikäpolitiikka, mikä on syrjäyttänyt negatiivisen käsityksen ikääntymisen haittoista, on yleistynyt viimeisten vuosikymmenten aikana myös Suomessa. Tähän ajatusmalliin sisältyy aktiivisen ikääntymisen käsite, missä tavoitteena on muun muassa vireyden ja toimintakyvyn ylläpitäminen sekä elinikäisen kasvun ja kehittymisen mahdollisuus. Alan Walker, joka on yksi EU:n johtavista ikäkysymysten asiantuntijoista, toteaa, että aktiivisuuden tulisi kuulua kaikenikäisille. Aktiiviseen ikääntymiseen kuuluu yhteisöllisyys, joka voimaannuttaa ja osallistaa vanhuksia kansalaistoimintaan. (Julkunen 2008, 27–28.)

3 SUKUPOLVIEN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS VOIMAANNUTTAVANA TEKIJÄNÄ

Ihmisen kehitykselle keskeistä on välittäminen ja vuorovaikutus. Aivotutkijoiden mukaan vain yhteydessä toisiin ihmisiin aivot kehittyvät, mikä koskee lasten lisäksi kaikkia muitakin ikäryhmiä. Kiireetön kanssakäyminen on tärkeää, mutta nykyisin kiire vähentää vuorovaikutukseen käytettävää aikaa. (Saarenheimo 2017, 11.) Inhimillinen kulttuuri syntyy kuitenkin vain sukupolvien yhteydessä, jossa oikeudenmukaisuuden taju, myötätunto, ymmärrys ja tieto siirtyvät (Krohn 2017, 22).

3.1 Sukupolvien ketju

Semi Purhonen on vuonna 2007 tehnyt Helsingin yliopistoon väitöskirjan otsikolla Sukupolvien ongelma. Sukupolven käsitettä voidaan määritellä näkökulmasta riippuen historialliseksi, kulttuuriseksi, poliittiseksi, sosiaaliseksi tai yhteiskunnalliseksi (Purhonen 2007, 17). Kuitenkin on mahdollista tarkastella sukupolven käsitettä vain kahdella eri tavalla, sosiaalisena tai biologisena. Sosiaalinen sukupolvi tarkoittaa samanaikaisesti eläviä tai eläneitä ihmisiä, kun taas biologinen sukupolvi liittyy ihmisen asemaan perimältään toisilleen sukua olevina perheenjäseninä. Useimmiten yksilön kehittymistä ja sukupolvien vuorovaikutusta käsiteltäessä sukupolvi-käsite yhdistetään biologiseen sukupolveen. (Saarenheimo 2013, 14.) Tiettyä sukupolvea yhdistävien kokemusten myötä eri sukupolvet erottuvat toisistaan (Alestalo 2007, 148). Tässä opinnäytetyössä keskitymme sosiaaliseen ja biologiseen sukupolveen sekä painotamme tarkastelussamme lasten ja vanhusten muodostamia sukupolvia.

Jokainen kuuluu sukupolvien ketjuun, mikä luo perustan ihmisten sosiaalisille ja henkille voimavaroille. Tiettyyn sukupolveen kuuluminen vaikuttaa suuresti siihen, mikä on ihmiselle tärkeää sekä asettaa rajat ja tavoitteet arjessa toimimiseen elämässä. Sukupolvien ketju määrittää ihmisen arvon sekä onko ihminen oikeanlainen ja millaista hyvä elämä on. Lisäksi käsitys elämästä nivoutuu ajatukseen ihmisen kyvystä vaikuttaa omaan elämäänsä ja kohtaloonsa. Saman aikakauden ihmiset kantavat mukanaan sanatonta tietoa

siitä, riippuuko ihmisen arvo hänen teoistaan vai onko hän arvokas omana itsenään. (Matila 2011, 50–51.)

Sellaisissa yhteiskunnissa, joissa ikääntyvien määrä kasvaa ovat hyvinvoinnin ja elämänlaadun kannalta tärkeitä asioita ihmisten välinen arvostus, toisista välittäminen sekä toimivat suhteet eri sukupolvien kesken (Pietilä 2017, 6; Saarenheimo 2013, 10-11). Suomessa on kuitenkin vallalla yksilökeskeinen elämäntapa, jossa on keskeistä itsenäisyyteen pyrkiminen ja tasa-arvo (Alitolppa-Niitamo & Säävälä 2010, 148). Tästä johtuen esimerkiksi isovanhemmilla ei ole kovin selkeää roolia perheessä, sillä yksilöllisyyden arvostaminen näkyy myös sukulaisten välisissä suhteissa. Yhteisökeskeisissä kulttuureissa taas isovanhempien ajatellaan kuuluvan ydinperheeseen ja heillä on paljon enemmän oikeuksia ja tehtäviä. (Rotkirch, Söderling & Fågel 2010, 5.) Vaikka isovanhempien kuuluminen perheeseen on nykyisin vähäisempää kuin ennen, niin he ovat useimmiten merkittävässä roolissa sukupolvien ketjussa (Reiman-Salminen 2008, 48).

Sukupolvien jatkumo ei ole aina pelkästään biologinen vaan isovanhemmaksi voi tulla myös esimerkiksi adoption tai sijaisisovanhemmuuden kautta. Monilla ikääntyvillä ei ole omia lapsia tai lapsenlapsia, mutta silti he kaipaavat isovanhemmuutta. (Ijäs 2006, 55–56, Reiman-Salminen 2008, 49.) Niin sanottu sosiaalinen isovanhemmuus tarkoittaa, että ilman biologista suhdetta toimitaan isovanhemman roolissa esimerkiksi naapurin tai oman lapsen puolison lapsille tai kumppanin lapsenlapsille. Tästä sosiaalisesta isovanhemmuudesta hyötyvät sekä lapsiperheet että varaisovanhemmat. (Laru, Oulasmaa & Saloheimo 2010, 111.) Eri sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa keskeistä on ottaa huomioon kaikkien tarpeet (Piironen-Malmi & Strömberg 2008, 58).

Lainaisovanhemmilla onkin kysyntää perheissä, sillä niissä toivotaan, että löytyisi yhteyksiä aktiivisiin vanhuksiin (Kalliomaa 2008, 45). Vanhuksia kaivataan myös päiväkoteihin sekä harrastuspiireihin esimerkiksi siirtämään perinteitä, leikkimään ja lukemaan satuja (Ijäs 2006, 55). Lisäksi kolmannen sektorin toimijoiden olisi mahdollista käyttää sosiaalista isovanhemmuutta huomattavasti enemmän hyödykseen (Rotkirch & Fågel 2010, 50). Tärkeintä sukupolvien välillä on aito välittäminen ja yhdessä tekeminen (Reiman-Salminen 2008, 49).

3.2 Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen merkitys

Eri sukupolvien välinen vuorovaikutus on äärimmäisen tärkeää, sillä ilman sitä ei olisi inhimillistä kulttuuria eikä edes yhteiskuntaa (Krohn 2013, 5). Ihmisten välisen vuorovaikutuksen perustana ja keskeisenä tekijänä on aito kohtaaminen, joka yhdistää ihmisiä sekä kasvattaa luottamusta. Onnistunut ja arvostava kohtaaminen on erittäin tärkeää, ja siihen on panostettava, jotta yhteinen toiminta sujuu hyvin. (Mattila 2011, 15, 48.) Kuulemalla juuristaan lapset saavat tutustua aikaisempien sukupolvien elämään ja arvoihin. Henkilökohtaisten kokemusten ja kohtaamisten myötä syntyy ymmärrystä ja arvostusta eri sukupolvien välillä. (Hohenthal-Antin 2009, 101-102.) Kansainvälisiin tutkimuksiin ja kokemuksiin pohjautuen on mahdollista rakentaa sekä kehittää yhteiskunta, jossa arvostetaan jokaista ikäryhmää (Haapala & Biggs 2017, 15).

Ruoppila, Kotilainen & Vasikkaniemi (1999, 351, 360, 366–370) ovat tehneet kokeellisen tutkimuksen Lahdessa vuosina 1987–1988. Tutkimuksessaan he selvittivät iäkkäiden henkilöiden ja päiväkotilasten vuorovaikutuksen vaikutuksia lasten vanhuksia koskeviin käsityksiin ja asenteisiin. Lisäksi he tutkivat vuorovaikutuksen merkitystä lasten kehitykselle sekä iäkkäiden ihmisten psyykkiselle ja sosiaaliselle toimintakyvyille. Vuorovaikutuskokeiluun osallistuneiden lasten asenteet ja käsitykset vanhuksia kohtaan olivat tutkimustulosten mukaan myönteisempiä kuin vertailuryhmän lasten, sillä tutkimukseen osallistuneet lapset viihtyivät läheisessä vuorovaikutuksessa vanhusten kanssa, kiintyivät heihin ja halusivat oppia uutta. Tutkimuksen avulla lapset rohkaistuivat vuorovaikutukseen, mikä tuki lasten kognitiivista kehitystä sekä sosiaalisten taitojen muodostumista lasten ja aikuisten välillä. Suurin osa vanhuksistakin koki vuorovaikutustilanteet myönteisiksi, koska niissä oli voitu muistella ja käyttää omia taitoja. Vanhuksille lasten innostuneisuus antoi paljon iloa ja yhdessä toimiminen paransi heidän toimintakykyään. Molemminpuolinen kiintymys ja läheisyys kokeilun aikana oli arvokas kokemus.

Tanja Riihimäki ja Heini Taipalus (2017, 6, 34–36) selvittivät opinnäytetyössään, Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen merkitys lasten ja ikäihmisten yhteisessä palvelukeskuksessa, miten sukupolvien välistä vuorovaikutusta toteutetaan lasten ja vanhusten yhteisessä palvelukeskuksessa. Lisäksi he tarkastelivat tämän vuorovaikutuksen merkitystä ja kartoittivat myös, kuinka tätä yhteistyötä olisi mahdollista kehittää. Tutkimuksen mukaan kokemukset vuorovaikutuksesta olivat yleensä myönteisiä. Varsinkin ikäihmisten

kohdalla oli paljon sanatonta vuorovaikutusta, mikä näytti riittävän ja tuovan iloa jo itsessään monille vanhuksille. Lapset puolestaan nauttivat vanhuksilta saamastaan huomiosta ja oppivat hyväksymään erilaisuutta.

Sukupolvien välinen vuorovaikutus on siis sekä lapsille että vanhuksille tärkeää ja useimmiten pelkkä yhdessä olokin antaa heille hyvän mielen (Dahlblom 2000, 8; Saarenheimo 2013, 57). Erään Jyväskylässä toimivan päiväkodin johtaja toteaa Lastentarha-lehdessä lasten vierailujen vanhusten palvelutaloon tuovan piristystä ikääntyneiden arkeen ja ikäihmiset kertovat olevansa mielissään lasten käynneistä. Tapaamisten myötä on havaittu, että lapset oppivat eri ikäpolvien kohtaamisissa suvaitsevaisuutta. Lisäksi lasten vanhemmat ovat kommentoineet, että on hyvä, kun lapset kohtaavat isovanhempi-ikäisiä, varsinkin jos heillä ei ole omia isovanhempia lähellä. (Lääperi 2012, 23.) Helin, Betzold ja Parnellkin ovat todenneet vanhuksen kanssa toimimisen olevan erityisen merkityksellistä sellaiselle lapselle, jolla ei ole isovanhempia tai toista vanhempaa sekä sellaiselle lapselle, joka tapaa isovanhempiaan hyvin harvoin. On hyvin tärkeää, että lapset saavat varhain kokemuksia ikääntyneistä, jotta heille ei muodostu virheellisiä käsityksiä vanhuksista. (Ruoppila, Kotilainen & Vasikkaniemi 1999, 345–346.)

Yhteisen toiminnan avulla vanhusten on mahdollista välittää lapsille tietojaan ja taitojaan sekä siirtää samalla perinteitä (Kalliomaa 2008, 44; Mäki & Ojavalli 2008, 51). Samanaikaisesti vanhuksat voivat myös saada lapsilta uutta näkökulmaa ja oppia nykyajan elämänmenosta. Toimiessaan lasten kanssa aikuinen pääsee takaisin leikin ja mielikuvituksen maailmaan. Lisäksi lasten antama myönteinen ja välitön palaute parantaa vanhusten hyvinvointia, terveyttä sekä uskoa elämään. (Kalliomaa 2008, 44.)

Eri sukupolvet tarvitsevat toisiaan, ja onkin tärkeää pitää yllä hyviä vuorovaikutussuhteita (Ijäs 2006, 49). Sukupolvien vuorovaikutuksen kautta on mahdollista muun muassa siirtää myötätunnon ja oikeudenmukaisuuden tajua sekä ymmärrystä elämästä (Krohn 2013, 5). Vanhusten kertomukset voivat tukea tulevien sukupolvien itsetuntoa ja identiteetin kehittymistä, sillä on olemassa runsaasti hiljaista tietoa, joka välittyy vain sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa (Kumpula 2010, 77–78). Vanhoilla ihmisillä onkin paljon elämäkokemuksen tuomaa viisautta (Fried & Haarni 2017, 139). Esimerkiksi vanhusten lapsille kertomat arkipäiväiset tarinat menneestä ajasta välittävät tietoa perinteistä ja

muistoista, mikä tukee lasta kasvamaan ja hahmottamaan omaa taustaansa. Näiden keskustelujen myötä lapsella vahvistuu tunne kuulumisesta sukupolvien jatkumoon. (Laru, Oulasmaa & Saloheimo 2010, 109; Reiman-Salminen 2008, 48; Sassi, Tarkkonen & Väijärvi 2008, 1.) Sukupolvet voivatkin oppia paljon toisiltaan (Puhakka, Poikolainen & Karisto 2015, 79; Saarenheimo 2013, 57).

3.3 Mahdollisuudet sukupolvien kohtaamiselle ja yhteydenpidolle

Valtaosa suurista ikäluokista on nyt eläkkeellä ja tutkimusten mukaan heidän yhteydenpitonsa lapsiin on vähentynyt vuosien 2007–2012 välillä (Danielsbacka ym. 2013, 91). Yhteydenpidon määrä sukulaisten kanssa vaihtelee kuitenkin suuresti eri suvuissa, sillä toisissa perheissä ja suvuissa ollaan tiiviimmiin kanssakäymissä kuin toisissa (Haavio-Mannila ym. 2009, 42). Sukupolvien välinen yhteydenpito on vähäistä myös muualla kuin vain Suomessa. Yhdysvaltalaiset tutkijat Aaron P.C. Weintraub ja Timothy S. Killian toteavat (2007, 373) sukupolvien välisessä tutkimuksessaan osallistujien yhteydenpidon lapsiinsa ja lastenlapsiinsa vaihtelevan suuresti tiiviistä yhteydenpidosta muutamaan kertaan vuodessa.

Erityisesti länsimaissa valtion tarjoamat päivähoitopalvelut ovat korvanneet isovanhempien antaman avun lastenhoidossa ja tämänkin takia yhteinen aika lastenlasten kanssa on vähentynyt. Seurauksena on se, että länsimaissa on paljon yksinäisiä vanhuksia, kun taas esimerkiksi Afrikassa ja Aasiassa jopa noin 70 prosenttia isovanhemmista asuu monisukupolvisissa talouksissa. (Allahwerdi 2008, 5.) Muuttuneet elämäntavat ja monimuotoiset perherakenteet ovat vaikuttaneet sukupolvien yhteydenpitoon sekä heidän väliinsä suhteisiin. Vaikka yhä useammalla lapsella on isovanhemmat elossa, heidän kanssaan ei välttämättä vietetä sen enempää aikaa. Jokaisella perheellä ja perheenjäsenellä on omat menonsa ja perinteiset jokaviikkoiset mummolassa käynnit ovat harventuneet. Avioerojen myötä isovanhemmatkin saattavat olla eronneet ja asua erillään. (Kalliomaa 2008, 43.)

Eri sukupolvien kohtaamisen haasteena on myös se, että yhteisiä paikkoja on verrattain vähän (Saarenheimo, Pietilä, Maununaho, Tiihonen & Pohjolainen 2014, 98). Perinteisen tavan mukaan eri sukupolvet on erotettu eri toimintoihin ja paikkoihin, kuten esimerkiksi

lapset päiväkoteihin ja vanhukset palvelutaloihin. Myös kaupunkisuunnittelu ja palvelujen sijoittuminen vaikuttavat eri-ikäisten kohtaamiseen. Lapsiperheet asuvat useimmiten kauempana keskustasta, kun taas vanhukset suosivat ydinkeskustoja palveluiden saatavuuden helppouden vuoksi. (Suomi 2003, 180.) Yhteiskuntamme onkin rakennettu monin paikoin niin, että eri-ikäiset ihmiset ovat omissa ympäristöissään (Saarenheimo 2013, 11). Mielipidekyselyiden mukaan eri sukupolvet kuitenkin haluaisivat kohdata toisiaan entistä enemmän, vaikka heillä onkin näkemuseroja monista asioista (Saarenheimo ym. 2014, 96).

Myös vanhempi tutkija Irja Haapala ja professori Simon Biggs (2017, 14) painottavat, että on tärkeää luoda tilaisuuksia, joissa eri sukupolvien on mahdollista kohdata toisiaan. Eri-ikäisillä saattaa olla yhteisille paikoille omia tarpeita, mutta on keskeistä löytää myös yhteisiä kiinnostavia asioita, joita tavoitella. On mahdollista myös tietoisesti lisätä monen ikäiset yhdistäviä tiloja ja tapahtumia, joissa jokaisen oma osaaminen pääsee esiin. Suomen tasavallan presidentti Sauli Niinistö toteaa Ikäpolvet yhdessä -julkaisussa (Valkonen 2017, 4) suomalaisen yhteiskunnan ehdottoman vahvuuden olevan yhteenkuuluvuuden tunteen. Niinistön mielestä on tärkeää järjestää mielenkiintoisia, yhteisiä tilaisuuksia, joissa eri sukupolvet kohtaavat ja voivat oppia toinen toisiltaan. Vanhustyön keskusliitto (Vanhustyön keskusliitto i.a.) juhlistaakin Suomen itsenäisyyttä Suomi 100 – juhluvuoden statuksen myötä koko vuoden 2017 teemalla Ikäpolvet yhdessä- Generationerna tillsammans. Teeman mukaisesti keskusliitto kannustaa kaikkia toimijoitaan järjestämään tapahtumia, joissa korostetaan eri ikäpolvien vuorovaikutusta. Lokakuussa järjestettyä valtakunnallista vanhustenviikkoa juhlittiin myös tällä teemalla.

Eri sukupolvien välisen kohtaamisen uutisoinnissa on usein korostunut negatiivisuus (Saarenheimo 2013, 10). Kuitenkin viime vuosina on ymmärretty, kuinka tärkeää ja hedelmällistä sukupolvien kohtaaminen on, joten kohtaamisen mahdollisuutta on tehty helpommaksi rakentamalla esimerkiksi samaan rakennukseen lasten päiväkoteja ja vanhusten hoivakoteja. Yksi uusimmista tällaisista taloista on rakennettu Espooseen. Toimittaja Maija Aalto (2017, A20) kirjoittaa Helsingin Sanomissa 11.9.2017, että Espoossa vuoden 2017 alusta saman katon alla ovat aloittaneet vanhusten hoivakoti sekä yksityinen päiväkoti. Kyseinen talo on Espoossa ensimmäinen laatuaan, mutta muualla Suomessa vastaavia lasten ja vanhusten yhteisiä rakennuksia on jo jonkin verran. Lapset käyvät vierailuilla vanhusten puolella vähintään kerran viikossa ja toisinaan mummot ja vaarit käyvät myös

vastavierailuilla. Kyseisen päiväkodin johtaja toteaa, että useilta lapsilta puuttuu luonnollinen yhteys vanhempaan sukupolveen, sillä kaikilla ei ole omia isovanhempia lähellä. Hoivakodin johtaja puolestaan kertoo lasten olevan parasta lääkettä vanhusten yksinäisyyteen.

Nykyaikaisessa monien sukupolvien muodostamassa yhteiskunnassa on kuitenkin mahdollisuus eri-ikäisten yhteyden vahvistamiseen, sillä Suomessakin kohdataan yhä enemmän ikäeroja korostamatta samoissa ympäristöissä esimerkiksi yhteisissä harrastuksissa ja sosiaalisissa medioissa. Tähän positiiviseen sukupolvia yhdistävään muutokseen on vaikuttanut ihmisten eliniän kasvu ja avarakatseisemmat ajatukset elämäkulusta sekä iän mukanaan tuomista oikeuksista ja velvollisuuksista. (Pietilä 2017, 6.)

Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen lisäämiseksi on toteutettu useita hankkeita. Muun muassa Vanhustyön keskusliitto on toteuttanut vuosina 2011–2013 kolmivuotisen tutkimus- ja kehittämishankkeen Elämäkulku ja ikäpolvet, missä pohditaan ikäpolvien välisiä suhteita, niiden jännitteitä sekä ikäpolvien välisen kanssakäymisen lisäämistä. Hankkeen tavoitteena oli edistää ikääntyneiden hyvinvointia lisäämällä vuorovaikutusta ja osallisuutta eri-ikäisten kesken. Raha-automaattiyhdistys rahoitti hankkeen, jota tehtiin yhdessä useiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Hanke keskittyi keräämään sekä analysoimaan tietoa, virittämään keskustelua sekä tukemaan sukupolvien välistä toimintaa. Hanke ajoittui sopivasti EU:n Aktiivisen ikääntymisen ja sukupolvien välisen solidaarisuuden teemavuoden 2012 ympärille. (Vanhustyön keskusliitto 2014.)

Sukupolvien välistä kohtaamista ja vuorovaikutusta voidaan lisätä myös esimerkiksi monipuolisella ja kiinnostavalla eri-ikäisten välisellä vapaaehtoistoiminnalla (Lehto 2017, 5). Tällaista toimintaa järjestää muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliitto (2017), jolla on muun muassa perhekummitoimintaa, kylämummi ja -vaaritoimintaa, lukumummi ja -vaaritoimintaa sekä kaveritoimintaa. Kainuun piirin alueella tällä hetkellä toteutetaan perhe- ja tukihenkilötoiminnan koordinaattori Sari Liuski-Ursinin (2017) mukaan perhekummitoimintaa, kylämummi- ja vaaritoimintaa Ristijärvellä sekä vain Kajaanissa toimivaa lukumummi- ja vaaritoimintaa.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto järjestää lisäksi yhteistyössä Suomen Punaisen Ristin kanssa kaikenikäisille tarkoitettuja Terhokerhoja, joiden tavoitteena on yhdistää eri sukupolvet kohtaamaan toisensa. Kerhojen toimintaperiaatteina on yhdessä leikkiminen ja kiireettömän ajan viettäminen. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Suomen Punainen Risti i.a.) Terhokerhon omalta internet-sivuilta löysimme syksyllä 2016 tiedon, että Terhokerhoja oli perustettu Suomessa kaiken kaikkiaan 304 kerhoa 240 kuntaan. Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Suomen Punaisen Ristin (i.a) yhteistyössä järjestämien Terhokerhojen ideana on olla kaikille avoimia ja maksuttomia kerhoja, jonne ovat tervetulleita kaikenikäiset ihmiset viettämään kiireetöntä aikaa ja leikkimään yhdessä. Terhokerhot kokoontuvat säännöllisesti 1-4 kertaa kuukaudessa ja jokainen terhokerho määrittää itse oman kerhonsa kokoontumistiheyden. Tekemistä voidaan ideoida vapaasti yhdessä osallistujien kanssa; täten kerhoissa voi olla hyvin monenlaista toimintaa, mutta keskeisintä on yhdessä leikkiminen. Tavoitteena kerhoissa on, että eri-ikäisten ihmisten kohdassa sekä lapset että aikuiset voivat yhdessä leikkien oppia toisiltaan. Aikaisemmin Kainuun alueella on ollut Terhokerhoja, mutta tällä hetkellä sitä toimintaa ei ole (Liuski-Ursin 2017).

Piirakanpaistoa ja sukupolvien kohtaamisia Terhokerhossa -opinnäytetyössä Sari Mahonen ja Maarit Nykänen (2015, 5, 38) ovat tutkineet sukupolvien välistä kohtaamista Terhokerhoissa sekä vanhusten kokemuksia lasten kanssa toimimisesta näissä kerhoissa. Opinnäytetyön tekijät havaitsivat, että lasten ja vanhusten välinen yhteisöllisyys vahvistui eri sukupolvien jakaessa kokemuksiaan toisilleen. Lisäksi Terhokerhoissa molemmat sukupolvet saivat vuorovaikutuksesta hyvää mieltä.

Tarve sukupolvien väliseen kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen on lisääntynyt (Puhakka, Poikolainen & Karisto 2015, 79). Sukupolvien välisen yhteydenpidon haavoittuvuutta on kuitenkin lisännyt muun muassa muuttoliike, taloudellinen itseriittoisuus sekä avioerojen yleisyys (Helin 2017, 9). Yhteydenpito lastenlasten ja vanhusten välillä voi ollakin esimerkiksi pitkien välimatkojen vuoksi haastavaa. Tällöin apuna on mahdollista käyttää nykytekniikkaa vuorovaikutuksen vahvistamiseksi ja lisäämiseksi. (Alitolppa-Niitamo & Säävälä 2010, 140; Sassi, Tarkkonen & Vaijärvi 2008, 1.)

3.4 Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen tukeminen varhaiskasvatuksikäisillä lapsilla

Varhaiskasvatus on tärkeä yhteiskunnan perheille tarjoama palvelu, jonka avulla tuetaan lasten tasapainoista kehitystä, kasvua ja oppimista. Varhaiskasvatuksessa saatujen taitojen ja tietojen avulla mahdollistetaan lasten aktiivinen toimijuus ja osallisuus yhteiskunnassa. (Opetushallitus 2016, 14.) Osallisuus on yhteisessä toiminnassa osallistujille syntyvä yksilöllinen tunne tasavertaisuudesta, voimaantumisesta ja omien mielipiteiden esille tuomisesta. Osallisuuden mahdollistaminen on tärkeää, kun toimitaan eettisesti. (Heikkinen 2017, 16.) Kansalaisten osallisuus onkin vahvistettu lainsäädännössä ja otettu poliittiseksi tavoitteeksi (Kiilakoski ym. 2012, 250). Gretschelin ja Kirbyn mukaan osallisuus toteutuu, kun ihmisillä on mahdollisuus kantaa vastuuta ja esittää mielipiteitään sekä vaikuttaa ja päättää asioista (Vuorenmaa 2016, 22).

Elokuussa 2017 otettiin käyttöön koko Suomessa uusiin valtakunnallisiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin pohjautuvat paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Aiemasta poiketen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ei ole enää vain suositus vaan velvoittaa kaikki toimimaan määräyksen mukaan. Lapsen osallisuus painottuu uudessa vassussa, mikä tuo lapsen ääntä paremmin esille. (Väisänen 2017, A8-A9.) Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan lapset ja heidän huoltajansa on otettava mukaan varhaiskasvatuksen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin yhdessä varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa. Kaikkien mielipiteitä, näkemyksiä sekä aloitteita on arvostettava, mikä edellyttää osallisuutta vahvistavien toimintatapojen kehittämistä varhaiskasvatuksessa. (Opetushallitus 2016, 30.)

Varhaiskasvatuksessa olevien lasten osallisuus kehittyy vuorovaikutuksessa lasten ja aikuisten välillä (Järvinen & Mikkola 2015, 17). Osallisuuden kokemukset eivät synny kuitenkaan lapsilla ainoastaan toimintoihin osallistumalla, vaan osallisuuden tunteisiin vaikuttavat heidän omat kokemuksensa aidoista kohtaamisista tai tärkeistä toiminnoista. Aidot tunteet osallisuudesta saavat lapsissa aikaan innostusta ja iloa. (Leinonen 2014, 18.) Osallisuutta olisikin hyvä tavoitella, jotta laadukas varhaiskasvatus toteutuu (Ahonen 2017, 176; Heikka, Hujala & Turja 2009, 81). Varhaiskasvatuksessa lapsen osallisuutta vahvistaa se, että lapsi tulee kokonaisvaltaisesti nähdyksi, ymmärretyksi ja kuulluksi (Järvinen & Mikkola 2015, 17; Kaskela & Kekkonen 2006, 17). Lisäksi lapsen mielipiteitä

sekä ajatuksia on arvostettava ja lapsi tulee ottaa mukaan yhteiseen päätöksentekoon ikätasonsa mukaisesti, jotta hänellä on mahdollisuus vaikuttaa elämäänsä (Järvinen & Mikkola 2015, 17, Vehkalahti 2007, 36–37).

Viime vuosina on julkaistu väitöskirjoja osallisuuteen liittyen. Päivi Virkki keskittyi vuonna 2015 Itä-Suomen yliopistoon kirjoittamassaan väitöskirjassa varhaiskasvatuksen merkitykseen toimijuuden ja osallisuuden edistämiseksi. Virkki (2015, 131-132, 134) toteaa lasten osallisuuden mahdollistuvan silloin, kun lapsille luodaan heidän kehitystään ja kasvuun tukeva vuorovaikutusilmapiiri. Tällaisessa ilmapiirissä lasten kiinnostuksen kohteita otetaan huomioon ja he pystyvät toimimaan itsenäisesti. Kasvattajat käyttävät myös usein puheissaan osallisuuden synonyymina lapsilähtöisyyttä. Lasten valinnan mahdollisuuksien lisäksi lapsilähtöisyyteen liittyy myös leikki, jossa kasvattajien mielestä osallisuus toteutuu parhaiten. Kasvattajat tukevat lasten osallisuutta, oma-aloitteisuutta ja aktiivisuutta järjestelemällä toimintaympäristöä ja tarjoamalla toimintaa lapsilähtöisesti niin, että se motivoi lapsia toimimaan.

Varhaiskasvatuksen tavoitteina on opettaa lapsia arvostamaan erilaisuutta sekä tukea heidän vuorovaikutustaitojaan. Tätä toteutetaan rohkaisemalla lapsia tutustumaan erilaisiin ihmisiin varhaiskasvattajien toimiessa esimerkkinä erilaisissa tilanteissa. Lasten kanssa opetellaan toisten ihmisten asemaan asettumista ja ystävällisyyttä, mikä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Varhaiskasvatuksessa järjestetään tilaisuuksia, joissa lapsilla on mahdollisuus harjoitella vuorovaikutustaitoja. (Opetushallitus 2016, 23, 44.)

Tuula Anneli Dahlblom on tehnyt vuonna 2000 Jyväskylän yliopistoon, varhaiskasvatuksen laitokselle pro gradun, joka oli tapaustutkimus lasten ja vanhusten yhteisestä palvelutalosta. Erityistä huomiota Dahlblom oli kiinnittänyt lasten ja vanhusten väliseen vuorovaikutukseen, mutta hän oli myös kiinnostunut siitä, kuinka työntekijät kokevat työnsä ja roolinsa. Dahlblom huomasi, että lapset olivat yleensä valmiita vuorovaikutukseen. Päiväkodin työntekijöiden rooli ja ajatukset siitä, kuinka tärkeänä he pitävät kohtaamista, vaikutti myös vahvasti vuorovaikutuksen onnistumiseen. (Dahlblom 2000, 45, 99–100.)

Damon ja Phelpsien mukaan päiväkotiki on lapsille yksi merkityksellisimmistä yhteisöistä, sillä siellä vertaisyhteisöissä lapset saavat kokemuksen yhteisön jäsenyydestä. Lapset voivat päiväkodissa harjoitella monia sosiaalisen elämän kannalta keskeisiä taitoja. (Ikonen

2006, 149.) Sitran raportin mukaan yhteisöllisyyden ja sosiaalisten verkostojen kuihtumisen myötä on huomiota kiinnitettävä erityisesti lasten yhteisöön sosiaalistamiseen (Kronqvist 2016, 14).

Ihmisellä on tarve kuulua johonkin yhteisöön, sillä kukaan ei tule toimeen yksin vaan tarvitsee ihmisiä ympärilleen (Mattila 2011, 94). Nykyisin painotetaan ryhmän jäsenyyttä ja yhteistä toimintaa yksilöllisyyden sijaan lapsiryhmien lisäksi myös aikuisten ja lasten yhteisissä ryhmissä. Tällä tavoin osallisuuden käsite kytkeytyy läheisesti yhteisöllisyyden käsitteeseen. (Turja 2016, 47.) Yhteisöllisyys on tunne, joka syntyy kokemusten kautta. On tärkeää, että lapset saavat jo varhaiskasvatuskäisinä eli mahdollisimman nuorina myönteisiä kokemuksia yhteisöllisyydestä, jotta he osaisivat arvostaa ja käyttää yhteisöllisyyden taitojaan myöhemminkin. (Koivula 2013, 24.) Yhteisöön liittyminen on elämän tärkeimpiä taitoja, sillä yhdessä toimiminen tuottaa suurta mielihyvää, joka vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin (Järvinen & Mikkola 2015, 25). Lisäksi yhteisöllisyyden avulla kiinnitytään lähiympäristöön, mikä lisää ihmisten turvallisuuden tunnetta (Hakonen 2008, 151).

4 TAVOITTEET

Opinnäytetyömme tavoitteena oli vahvistaa eri sukupolvien välistä vuorovaikutusta järjestämällä päiväkodin lapsille ja palvelutalon vanhuksille yhteisiä toimintakertoja. Lisäksi yhteinen toiveemme työelämän yhteistyökumppaniemme kanssa oli se, että sukupolvien välistä vuorovaikutusta vahvistavat vierailut jatkuisivat meidän toteuttamien yhteisten kertojen jälkeenkin täysin heidän omana toimintanaan. Näin sukupolvien välinen vuorovaikutus tulisi pysyväksi osaksi kyseisen päiväkodin lapsiryhmien ja palvelutalon vanhusten arkea. Päiväkodin johtaja ajattelikin, että tulevaisuudessa jokainen lapsiryhmä vierailisi vuorollaan palvelutalossa oman lastentarhanopettajansa johdolla.

Opinnäytetyön tekijöinä henkilökohtaisina tavoitteina meillä oli oppia ideoimaan ja käytännössä toteuttamaan sukupolvien välistä vuorovaikutusta toiminnallisoin keinoin, sillä meillä kummallakaan ei ollut aikaisempaa kokemusta vastaavan toiminnan toteuttamisesta. Samalla tarkoituksenamme oli tukea toimintaan osallistuneiden lasten ja vanhusten hyvinvointia. Toiveenamme oli muun muassa tuottaa hyvää mieltä, lisätä osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksia sekä eri sukupolvien välistä arvostusta. Olemme halunneet myös saada kokemusta yhteistyöstä eri toimijoiden kanssa ja kehittää vuorovaikutus- sekä yhteistyötaitojamme.

5 YHTEISTYÖKUMPPANIT JA MENETELMÄVALINNAT

Opinnäytetyössä on keskeistä valita ja rajata tarkkaan kohderyhmä (Vilkkä & Airaksinen 2004, 38). Opinnäytetyömme liittyy varhaiskasvatusikäisiin lapsiin, sillä suoritamme tutkinnossamme lastentarhanopettajan kelpoisuuden. Kohderyhmänämme oli Seminaarin päiväkodin 3–5-vuotiaiden lasten ryhmä sekä Arvola-kodin vanhukset. Lapsia toimintaan osallistuneessa ryhmässä oli 15 ja toimintaan osallistuneiden vanhusten lukumäärä vaihteli eri toimintakerroilla noin 15–25 henkilön välillä. Lisäksi toimintaan osallistuivat lapsiryhmän mukana yksi lastentarhanopettaja, yksi lastenhoitaja ja yksi henkilökohtainen avustaja. Arvola-kodin henkilökunnasta mukana toiminnassa oli puolestaan yleensä kaksi henkilöä.

5.1 Yhteistyökumppaneiden valikoituminen

Työelämän yhteistyökumppaneiksi valikoituivat kajaanilaiset Seminaarin päiväkotit ja vanhusten palvelutalo Arvola-koti. Opinnäytetyön ideointivaiheessa otimme ensin yhteyttä sähköpostilla Kajaanin varhaiskasvatuksen palvelupäällikköön ja häneltä saimme tiedon, että Seminaarin päiväkotit voisivat toimia opinnäytetyömme työelämän yhteistyökumppanina. Tämän jälkeen otimme sähköpostilla yhteyttä Seminaarin päiväkodin johtajaan ja sovimme tapaamisesta. Kävimme huhtikuussa 2016 tapaamassa johtajaa, jolloin teimme yhteistyösopimuksen ja keskustelimme tarkemmin aiheestamme sekä opinnäytetyömme aikataulusta. Päiväkodin johtaja ehdotti toiseksi yhteistyökumppaniksi läheistä Arvola-kotia, joten otimme heti yhteyttä sähköpostilla myös Arvola-kodin johtajaan ja kysyimme heidän halukkuuttaan yhteistyöhön. Saatuaamme johtajalta myönteisen vastauksen soitimme vielä hänelle ja sovimme tarkemmin yhteistyöstä.

Seminaarin päiväkodissa annetaan varhaiskasvatusta alle kouluikäisille lapsille. Päiväkodissa on 13 lapsiryhmää, ja lisäksi kyseisen päiväkodin alaisuuteen kuuluu viereisessä rakennuksessa toimiva leikkikerho Silmu. Päiväkodissa hyödynnetään työparipedagogiikkaa, joka tukee lasten ja aikuisten välistä vuorovaikutusta sekä vahvistaa kiintymyssuhteita. Jokaisessa lapsiryhmässä on yksi lastentarhanopettaja sekä yksi lastenhoitaja. (Kajaanin kaupunki i.a.)

Jo 53 vuotta toiminut Arvola-koti tarjoaa vanhuksille palveluasumista, ryhmäkoteja sekä kodinomaista vuokra-asumista. Ympäri vuorokautinen palveluasuminen on tarkoitettu vanhuksille, jotka eivät enää pärjää kotona. Ryhmäkotitoiminta sisältää myös ympärivuorokautista hoitoa, mutta on suunnattu pääasiassa dementoituneille vanhuksille. Lisäksi Arvola-kodissa on mahdollisuus kodinomaiseen vuokra-asumiseen. (Kajaanin Arvola-koti ry i.a.)

5.2 Menetelmävalinnat

Toiminnalliset menetelmät mahdollistavat lapsille luontaisen keinon itsensä ilmaisuun, sillä toiminnan avulla syntyy muun muassa vuorovaikutusta, joka innostaa lapsia yhteiseen työskentelyyn. Lapsille järjestetyn toiminnan tulee olla tavoitteellista ja hyvin suunniteltua. (Pesäpuu ry 2016, 3.) Päädyimme tekemään toiminnallisen oppinnäytetyön, koska se on mielestämme paras tapa päästä tavoitteeseemme eli vuorovaikutuksen vahvistamiseen lasten ja vanhusten välillä. Halusimme järjestää neljä lasten ja vanhusten välistä yhteistä erilaista, toiminnallista kertaa, sillä ajattelimme näiden erilaisten kertojen toimivan hyvänä alkuna sukupolvien välisen vuorovaikutuksen vahvistamisessa. Hyödyntämällä monipuolisia luovan ilmaisuuden ja kädentaidon menetelmiä halusimme antaa lapsille ja vanhuksille mahdollisuuden käyttää erilaisia keinoja vuorovaikutuksen tukena. Luovat menetelmät ovat hyviä välineitä vuorovaikutuksen tukemiseen, sillä yhteinen luova tekeminen lisää kanssakäymistä sekä yhdistää ihmisiä (Turpeinen & Virtanen 2013, 82). Varhaiskasvatusikäisten lasten kasvatuksessa onkin tärkeää kannustaa heitä omaan ilmaisuun ja luovuuteen (Opetushallitus 2016, 29).

Varhaiskasvatuksen oppimiskäsityksen mukaan hyvät vuorovaikutussuhteet ovat tärkeitä lapsen oppimiselle ja oppimista tapahtuu jatkuvasti kaikkialla. Varhaiskasvatuksen yhtenä tavoitteena on lasten ilmaisu- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen. (Opetushallitus 2016, 20, 23.) Lapset ovat aktiivisia sekä sosiaalisia oman elämänsä toimijoita, jotka osallistuvat myös ympäristönsä muokkaamiseen (Vilén ym. 2011, 12). Myös vanhuksilla on oikeus aktiivisuuteen, sillä se parantaa heidän elämänlaatuaan (Julkunen 2008, 28). Lasten ja vanhusten aktiivisen yhteisen toiminnan ja vuorovaikutuksen mahdollistaminen

olivat keskeisiä ajatuksiamme valitessamme toiminnallisia menetelmiä opinnäytetyömme toteuttamisen keinoiksi.

Liikkuminen, leikkiminen, tutkiminen ja erilaiset taiteelliset ilmaisukeinot ovat lapsille tyypillisiä tapoja toimia (Ojanen ym. 2011, 196). Taiteellisen toimijuuden avulla lapsi voi luontaisesti ilmaista itseään sekä tutustua maailmaan ja olla vuorovaikutuksessa. Lasten taiteellisen toimijuuden myötä mahdollistuu vuorovaikutus, jossa voidaan kohdata sellaisessa kulttuurisessa ympäristössä, missä kunnioitetaan lapsen omaa ilmaisua sekä tunnustetaan lasten osallisuus yhteisen kulttuurin muodostamiseen. (Pääjoki 2011, 122–123.) Taiteellisen ilmaisemisen ja kokemisen avulla lapsen sosiaaliset taidot ja positiivinen minäkuva kehittyvät. Lisäksi varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten musiikillista ilmaisua esimerkiksi ohjaamalla heitä elämykselliseen kuuntelemiseen, lorutteluun, laulamiseen, erilaisilla soittimilla soittamiseen sekä musiikin mukana liikkumiseen. (Opetushallitus 2016, 41-42.) Hyödynsimme musiikkia jokaisella toimintakerralla ja kannustimme osallistujia musiikilliseen ilmaisuun. Varsinkin viimeinen toimintakerta painottui musiikin ympärille.

Halusimme opinnäytetyössämme järjestää vanhusten ja lasten yhteiset kerrat toiminnallisina ja hyödynsimme taiteellisia menetelmiä näiden kertojen toteutuksessa, sillä ajattelimme, että näin lasten on helpointa olla vuorovaikutuksessa heille ennalta tuntemattomien vanhusten kanssa. Hyödynsimme toimintakertojen suunnittelussa ja toteutuksissa näitä lapsille ominaisia tapoja oppia. Toiminnallisten menetelmien rinnalla hyödynsimme opinnäytetyössämme laadullisia tutkimusmenetelmiä, joista alkuhaastatteluilla ja havainnoinnilla keräsimme tietoa toimintakertojen ideoinnin ja suunnittelun tueksi. Alkuhaastatteluista kerromme tarkemmin alaluvussa 6.1.

Havainnoimme, jo ennen opinnäytetyön toiminnallisten kertojen suunnittelua, kohderyhmäksi valikoitunutta päiväkodin lapsiryhmää kaksi kertaa syksyllä 2016 toiseen opintojaksoon liittyvässä tehtävässä. Tämä havainnointi auttoi meitä tutustumaan sekä lapsiryhmään että henkilökuntaan. Lisäksi havainnoimme lapsia ja vanhuksia myös yhteisten toimintakertojen aikana, minkä avulla saimme tietoa vuorovaikutuksen vahvistamisen onnistumisesta. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009, 161, 213) mukaan havainnoinnin suurimpana etuna on välitön tieto ihmisten ja ryhmien käyttäytymisestä ja toimin-

nasta, sillä tämän laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän lähtökohtana on aidon elämän kuvaaminen. Laadulliselle tutkimukselle on keskeistä osallistuvuus, vaikka se ei ole ehdottoman välttämätöntä (Eskola & Suoranta 2008, 16).

Laadullisten tutkimusmenetelmien tavoitteena on Alasuutarin mukaan tutkimisen aikana muodostuneiden tulkintojen perusteella näyttää esimerkiksi ihmisen toiminnasta jotain, mikä on välittömän havainnon tavoittamattomissa. Varto puolestaan toteaa, että tulkintojen avulla voidaan esimerkiksi luoda erilaisia ohjeita ja kuvauksia tutkittavasta asiasta. (Vilka 2015, 120.) Tutkimusmetodeina käytetään esimerkiksi teemahaastattelua, ryhmähaastatteluja ja osallistuvaa havainnointia. Haastatteluja käytetään, jotta saadaan selville, mitä haastateltavat kokevat, uskovat, ajattelevat sekä tuntevat. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164, 185.) Teemahaastattelu onkin käyttökelpoinen metodi tiedonkeruuseen toiminnallisissa opinnäytetyöissä (Vilka & Airaksinen 2004, 63).

Tiedonkeruumuotona haastattelu on hyvä valinta silloin, kun halutaan korostaa ihmisen olevan tutkimustilanteessa subjekti, jolla on mahdollisuus tuoda esille vapaasti itseään koskevia asioita (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 204). Halusimme haastatteluiden avulla saada kuvausta ja selvyyttä jo toteutuneesta sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta sekä hyödyntää esiin tulleita ajatuksia toiminnan suunnittelussa. Hyödynsimme teemahaastattelua tiedonkeruussamme, sillä tämän metodin avulla meillä oli mahdollisuus esittää lisäkysymyksiä haastateltaville ja saada täten tarkempaa tietoa opinnäytetyötämme varten.

6 OPINNÄYTETYÖN TOIMINTAKERTOJEN SUUNNITTELU

Opinnäytetyöprosessia aloittaessamme kävimme ensin tapaamassa molempien yhteistyötahojemme johtajia ja laadimme heidän kanssaan yhteistyösopimukset. Palvelutalon johtaja esitteli samalla palvelutalon tiloja, joissa oli mahdollista järjestää lasten ja vanhusten yhteisiä toimintakertoja. Tutustuimme lisäksi opinnäytetyömme kohteena olevaan päiväkodin lapsiryhmään varhaiskasvatukseen liittyviin opintoihin tehdyssä havainnointitehtävässä ennen yhteistyökumppaneiden edustajille tehtyjä alkuhaastatteluja. Tästä havainnointitehtävästä oli hyötyä opinnäytetyömme kannalta, sillä kyseiseen tehtävään liittyvillä kahdella havainnointikerralla tulimme jo hieman tutuiksi lasten kanssa sekä saimme käsityksen, millaisesta lapsiryhmästä on kyse. Tämä helpotti tulevien toimintatuokioiden suunnittelua ja järjestämistä.

Aineiston keruutapaa, jossa tutkija osallistuu tutkimansa yhteisön toimintaan, kutsutaan osallistuvaksi havainnoinniksi (Vilka 2015, 143; Eskola & Suoranta 2008, 98). Osallistuva havainnointi on yleisesti käytössä oleva tapa tehdä havainnointia (Vilka 2015, 143). Tutustumiskäyntien yhteydessä päädyimme molempien talojen johtajien kanssa siihen, että sopiva toimintatuokioiden määrä on neljä kertaa.

6.1 Alkuhaastattelut

Haastattelimme päiväkodista kohderyhmämme lastentarhanopettajaa sekä palvelutalon vastaavaa hoitajaa lokakuussa 2016 saadaksemme tietoa päiväkodin lasten ja palvelukodin vanhusten välillä jo toteutuneesta yhteisestä toiminnasta. Emme toteuttaneet alkuhaastatteluja lapsille ja vanhuksille, sillä mietimme etukäteen, että kaikilla lapsilla ei ehkä ole kokemusta vanhusten kanssa toimimisesta. Puolestaan vanhusten erilaiset terveydentilat saattaisivat rajoittaa heidän mielipiteidensä esiintuomista. Lisäksi palvelutalon henkilökunta valitsi puolestamme toimintakertoihin osallistuvat vanhukset, joten emme myöskään tienneet, ketkä asukkaista tulisivat osallistumaan toimintakertoihin. Näistä syistä johtuen ajattelimme, että saamme riittävästi ideoita suunnittelun ja toteutuksen tueksi aluksi haastatteleamalla pelkästään yhteistyökumppaniemme yhteyshenkilöitä.

Esitimme haastateltaville kysymykset suullisesti ja nauhoitimme nämä haastattelut Ipadin Voice Record -ohjelmalla. Kysymyksiä oli vastaavalle hoitajalle viisi ja lastentarhanopettajalle kuusi. Alkuhaastattelut sujuivat hyvin, vaikka haastattelupaikka palvelutalossa oli hieman rauhaton. Saimme mielestämme hyviä, näkemyksiämme laajentavia vastauksia kysymyksiin, ja aineistoa kertyi riittävästi. Pyrimme helpottamaan haastattelutilanteeseen valmistautumista lähettämällä kysymykset haastateltaville sähköpostilla etukäteen tutustuttavaksi. Päädyimme näihin kysymyksiin (LIITE 1.), koska oletimme saavamme niiden avulla parhaiten tietoa ja ideoita sukupolvien välisen vuorovaikutuksen vahvistamiseen. Mielestämme onnistuimme laatimaan aiheeseen sopivia ja selkeitä kysymyksiä, joihin haastateltavien oli helppo vastata.

Toiminnallisissa opinnäytetöissä litterointi ei ole yhtä oleellista ja välttämätöntä kuin tutkimuksellisissa opinnäytetöissä, sillä yleensä toiminnallisten opinnäytetöiden tutkijoille riittää haastattelujen avulla saatu suuntaa antava tieto (Vilkkä & Airaksinen 2004, 63–64). Tästä johtuen emme litteroineet haastattelujemme avulla saamamme tietoa. Lisäksi ajattelimme, että oli riittävää, kun haastattelimme aluksi vain kahta yhteistyökumppanimme yhteyshenkilöä, sillä heillä oli runsaasti tietoa aiheestamme. Aineiston kooksi riittää vain yhdenkin henkilön haastattelu (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 181).

Ensin haastattelimme lokakuussa 2016 palvelutalon vastaavaa hoitajaa. Palvelutalon johtaja suositteli kyseistä hoitajaa, sillä hänellä oli aiempaa kokemusta kyseisessä palvelutalossa toteutetusta sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta. Päiväkodista puolestaan valitsimme haastateltavaksi lastentarhanopettajan, jonka lapsiryhmän päiväkodin johtaja oli valinnut opinnäytetyömme kohderyhmäksi. Päiväkodin johtaja tiesi tällä lastentarhanopettajalla olevan kokemusta aiemmassa työpaikassaan toteutuneesta sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta päiväkodin ja vanhusten palvelutalon välillä. Tämäkin haastattelu toteutettiin lokakuussa 2016.

Toteutimme haastattelut yksilöhaastatteluina molemmille haastateltaville erikseen ja toimmimme yhdessä haastattelijoina kummassakin haastattelussa. Palvelutalon vastaavaa hoitajaa haastattelimme palvelutalon ruokasalissa, jossa jonkin verran häiriötä aiheutti koko ajan taustalla päällä ollut televisio. Lisäksi haastattelutilanteen aikana tilassa liikkui muutamia työntekijöitä ja asiakkaita. Haastateltavalla oli kuitenkin hyvin aikaa vastata kysy-

myksiimme. Hoitaja kysyi myös haastattelun aikana yhden asiakkaan mielipidettä tulevien toimintatuokioiden mahdollisista aiheista. Päiväkodin lastentarhanopettajaa haastattelimme päiväkodilla lapsiryhmän omissa tiloissa, suljetussa lasiseinäisessä taidehuoneessa. Haastattelutilanne oli rauhallinen ja kiireetön, koska lapset olivat haastattelun aikaan päiväunilla.

Näissä haastattelutilanteissa tutustuimme yhteistyötahoihin ja haastattelut toimivat apuna toimintakertoja suunniteltaessa. Lisäksi haastattelut antoivat meille kuvan siitä, kuinka tärkeänä molemmat haastateltavat pitivät vuorovaikutusta sukupolvien välillä. Haastateluista kävi ilmi, että haastateltavat odottivat meidän toimintakertojemme auttavan heitä aloittamaan pidempikestoisen ja tiiviimmän yhteistyön. Molemmat haastattelut kestivät noin 30 minuuttia. Analysoimme haastateluja kuuntelemalla niitä tarkasti moneen kertaan ja kirjoitimme niistä tärkeimmät asiat ylös. Toiminnallisissa opinnäytetöissä ei aina tarvitse analysoida koottua aineistoa yhtä laajasti ja huolellisesti kuin tutkimuksellisissa opinnäytetöissä, mutta sitä voi silti käyttää lähteenä (Vilkkä & Airaksinen 2004, 57–58, 64).

Arvola-kodin vastaava hoitaja Lea Puolakka (henkilökohtainen tiedonanto 26.10.2016) kertoi Arvola-kodin tehneen yhteistyötä neljä-viisi kertaa vuodessa useiden vuosien ajan Kasselin päiväkodin kanssa. He ovat yhdessä muun muassa leiponeet (piparit, karjalanpiirakat), leikkineet laululeikkejä sekä ulkoilleet. Seminaarin päiväkodin kanssa Puolakka muisteli olleen vähäistä yhteistyötä joskus aikaisemmin. Puolakan kokemukset sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta ovat olleet positiivisia. Hänen mielestään toiminta Kasselin kanssa on ollut antoisaa ja rikastuttanut arkea puolin ja toisin.

Seminaarin päiväkodin lastentarhanopettaja Toivo Peppanen (henkilökohtainen tiedonanto 31.10.2016) kertoi toteuttaneensa sukupolvien välistä yhteistyötä useiden vuosien ajan aiemmassa työpaikassaan, jossa tehtiin yhteistyötä erään vanhusten palvelutalon kanssa. Peppasen mukaan aluksi eskariryhmäläiset vierailivat vanhusten luona yhteisten laulu- ja jumppahetkien sekä ulkoilujen merkeissä. Myöhemmin yhteistyö laajeni koko päiväkodin ja palvelutalon yhteisten juhlien järjestämiseen. Peppasen mielestä yhteinen toiminta oli tärkeää molemmille osapuolille. Hän kertoi kuulleensa yhteisissä tiimipalaverissa, että vanhuksat olivat puhuneet lasten vierailuista vielä monta viikkoa jälkikäteen. Peppanen totesi lasten saaneen myös hyödyllisiä kokemuksia eri-ikäisten kanssa

toimimisesta ja hän ajatteli tämän olleen tärkeää erityisesti niille lapsille, joilla ei ole isovanhempia lähellä.

Näistä haastatteluista saimme selville työntekijöiden kertomana sekä lasten että vanhus-ten näkökantaa ja kokemuksia eri-ikäisten yhteistyöstä. Lisäksi saimme ideoita sopivista aiheista opinnäytetyöhömme liittyvien toimintakertojen suunnittelun tueksi. Kyselimme heiltä myös, monenko henkilön he arvioivat taloistaan osallistuvan toimintakertoihin ja lisäksi tiedustelimme heiltä sopivaa ajallista pituutta yhdelle toimintakerralle. Molemmat haastateltavat olivat sitä mieltä, että sopiva toimintakerran kesto olisi noin 30-45 minuuttia. Palvelutalon asukkaista vastaava hoitaja arvioi tuokioihin osallistuvan noin 15–20 vanhuksen ja lapsiryhmän lastentarhanopettaja puolestaan kertoi päiväkodista osallistuvan yhden lapsiryhmän, jossa on 15 lasta.

Haastatteluista huomasimme, kuinka tärkeänä molemmat haastateltavat pitivät sukupolvien välistä vuorovaikutusta ja he korostivat myös yhteistoiminnasta olevan paljon hyötyä molemmille yhteistyökumppaneille. Molemmat tahot odottivat innolla yhteistyön vahvistamista ja toivoivat meidän järjestämien tuokioiden tuovan sopivan alkusysäyksen heidän väliselleen pitkälle yhteistyölle. Toivo Peppasen (henkilökohtainen tiedonanto 31.10.2016) mukaan päiväkodeissa ollaan monesti kiinni omissa päivärutiineissa ja tarvitaan vain sopiva aloitteentekijä, jotta yhteistyö käynnistyy

Kriittisesti ajatellen havaitsimme, että olisimme kuitenkin voineet kysyä tarkemmin ideoita toimintatuokioiden sisältöä ajatellen. Mietimme, että esimerkiksi perinneleikkien tulee olla sellaisia, jotka ovat kaikille varmasti tuttuja, mutta haastatteluissa ei tullut esille, mitkä olisivat tällaisia leikkejä. Tästä johtuen kysyimme vielä jälkeinpäin tarkentavana kysymyksenä lastentarhanopettajalta, mitä leikkejä hän suosittelisi. Ymmärsimme haastattelujen myötä, kuinka tärkeää sukupolvien välinen vuorovaikutus on molemmille yhteistyökumppaneille. Sosiaalialalla keskeinen kehittämistehtävä on vahvistaa ihmisten sosiaalista hyvinvointia (Heino & Pekonen 2016).

6.2 Suunnitteluprosessin eteneminen

Lokakuussa 2016 tehtyjen alkuhaastattelujen yhteydessä kartoitimme sopivaa aikataulua keväällä 2017 tehtävien lasten ja vanhusten välisten yhteisten toimintakertojen toteuttamiseen. Lastentarhanopettaja ehdotti haastattelun yhteydessä aiemmin sovittua neljää toimintakertaa tapahtuvaksi kahden viikon välein. Saimme haastatteluista ideoita, joiden perusteella valitsimme keväällä 2017 toteutettavien opinnäytetyöhömmö liittyvien toimintakertojen aiheiksi leipomisen, askartelun, perinneleikit sekä musiikin. Huomioimme keskeisenä asiana toimintakertojen suunnittelussa kalenterivuoteen liittyvää vuosikelloa eli mitä aiheita ja juhlia liittyy vuodenvuoroon. Tämä toive vuosikellon huomioimisesta tuli lastentarhanopettajalta alkuhaastattelussa. Päiväkodeissa noudatetaan usein vuodenaikojen vaihteluun ja juhlapyhien viettämiseen liittyvää vuosikelloa, joka toimii konkreettisenä pedagogisena apuvälineenä toiminnan suunnittelussa (Plandisc i.a).

Yhteyshenkilöinäme suunnittelun ja toteutuksen aikana toimivat osallistuvien päiväkodin lapsiryhmän lastentarhanopettaja ja palvelutalon vastaava hoitaja. Tiedotimme näille yhteistyökumppaneillemme sähköpostilla hyvissä ajoin toimintakertojemme sisältöjen aiheet, ennen tarkempaa käytännön toiminnan suunnittelua, jotta heillä oli vielä mahdollisuus vaikuttaa aihevalintoihimme. Lisäksi olimme yhteyksissä myöhemmin yhteistyökumppaneihin esimerkiksi tarvitsemiemme materiaalien ja välineiden osalta. Sähköposti toimikin keskeisenä yhteydenpidon välineenä koko opinnäytetyömme ajan. Toimintakertojen aiheiden valinnan jälkeen sovimme tarkat päivämäärät toteutuksille ja kaikille osapuolille sopi hyvin toiminnan toteutus helmikuun ja huhtikuun välisenä aikana. Suunnitellessamme toimintakertojen sisältöjä teimme tarkat ohjelmat ja aikataulutuksen jokaiselle kerralle. Opinnäytetyöntekijöinä suunnittelimme kaiken yhdessä keskustellen ja hyödynsimme suunnittelun yhteydessä molempien aikaisempaa osaamista sekä myös omia materiaalejamme.

Lasten ikä ja kehitystaso pitää tiedostaa toimintaa suunniteltaessa. On huomioitava, kuinka lapset kykenevät kielelliseen ilmaisuun ja tuntemattomien ihmisten kohtaamiseen. (Aaltola & Valli 2010, 174.) Lapsiryhmälle järjestettävässä toiminnassa on huomioitava myös muun muassa lasten tarpeet ja vireystila (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 124). Suunnitellessamme toimintakertoja otimme huomioon sekä lasten että vanhusten iän niin, että kaikkien oli mahdollista osallistua toimintaan oman jaksamisensa ja

mielenkiintonsa mukaan. Tämä huomioitiin esimerkiksi niin, että sekä lapsilla että vanhuksilla oli mahdollisuus vain seurata toimintaa osallistumatta aktiivisesti siihen. Toimintakerrat suunniteltiin toteutettavaksi tiistai- ja keskiviikkopäivisin, sillä tämä ajankohta sopi molempien ryhmien viikko-ohjelmaan. Ennen puoltapäivää oletimme molempien ikäryhmien olevan myös vastaanottavaisimmillaan keskittymistä vaativaan toimintaan.

Tämän jälkeen suunnitteluprosessi eteni varsinaisen toiminnallisen osuuden tarkkaan suunnitteluun. Lapsiryhmien kanssa toimiessa tarkka etukäteissuunnittelu on ensiarvoisen tärkeää, vaikkakin suunnitelmiin kannattaa jättää mahdollisuus osallistujien ideoille (Vilen ym. 2011, 466). Pesäpuu ry:n (2016, 3-5) materiaalin mukaan lapsille järjestettävässä toiminnassa on hyvä noudattaa mallia, jossa toiminnan toteutus aloitetaan etukäteisvalmisteluilla. Näihin valmisteluihin kuuluvat työskentelytilan ja -paikan valinta sekä tilan valmistelu niin, että se on rauhallinen ja auttaa lapsia keskittymään. Lisäksi lapsille tulee kertoa etukäteen, mitä tulee tapahtumaan. Kyseisten etukäteisvalmistelujen jälkeen motivoidaan eli viritetään lapset aiheeseen, jonka jälkeen siirrytään työskentelyvaiheeseen. Viimeisenä vaiheena on työskentelyn päättäminen, jonka aikana kerrataan tapahtunutta samalla osallistujia kannustaen.

Suunnittelimme toimintakertojen rakenteen etenevän joka kerta niin, että alussa on tervehtiminen, sisällön kertominen ja aiheeseen virittäytyminen. Tämän jälkeen tulee toiminnallinen osuus ja sitten yhteinen lopetus kiitoksineen. Lisäksi sovimme, kumpi meistä ohjasi minkäkin toiminnan. Päätimme, että vuorottelemme ohjausvastuuta, jotta ohjelma kulkee jouhevasti eteenpäin ja molemmilla on yhtä paljon vastuuta toiminnan toteuttamisesta. Ajattelimme, että samalla, kun toinen meistä ohjaa ryhmää, niin toinen havainnoi vuorovaikutusta lasten ja vanhusten välillä sekä valokuvaa Ipadilla toimintaa. Sovimme myös, että keskustelemme jokaisen toimintakerran jälkeen havainnoistamme yhdessä ja arvioimme toiminnan onnistumista. Viimeisen toimintakerran jälkeen ajattelimme arvioida ja pohtia toiminnan onnistumista kokonaisuudessaan. Lisäksi päätimme, että keräämme viimeisen kerran jälkeen osallistujilta suullisesti ja henkilökohtaisesti palautetta käyttäen apuna ennen viimeistä kertaa laatimaamme palautelomaketta (LIITE 2.). Suunnittelimme pyytävämme vapaamuotoista palautetta toteuttamastamme toiminnasta sähköpostilla myös yhteyshenkilöiltämme.

Otimme suunnitteluvaiheessa huomioon myös, että meillä tulee olla etukäteen kerättynä toimintaan osallistuvien lasten huoltajilta suostumus heidän lastensa kuvaamiseen toimintakertojen aikana. Sovimme jo alkuhaastattelun yhteydessä, että lapsiryhmän lastentarhanopettaja hoitaa hänelle toimittamiemme kuvauslupalomakkeiden (LIITE 3.) jakamisen huoltajille samalla tiedottaen tulevasta lasten ja vanhusten yhteisestä toiminnasta. Lisäksi sovimme, että hän myös kerää täytetyt lomakkeet ja haemme ne sitten häneltä henkilökohtaisesti päiväkodilta tarkistettavaksi ja säilytettäväksi kotonamme. Lisäksi suunnittelimme, että keräämme kuvausluvut (LIITE 4.) paikalle tulevilta vanhuksilta ensimmäisen kerran yhteydessä. Tarvitsimme kuvausluvut, sillä halusimme kuvata toimintaa, jotta saimme tähän opinnäytetyöraporttiimme valokuvia elävöittämään tekstiä ja havainnollistamaan toteuttamaamme toimintaa.

Suunnitellessamme toimintakertoja halusimme lisätä myös lasten osallisuutta ja siksi päätimme kysyä lapsilta ennen viimeistä toimintakertaa heidän toiveitaan viimeiseen kerran sisältöön liittyen. Suullinen kysely suunniteltiin toteutettavaksi niin, että jokaiselta lapsiryhmän jäseneltä kysytään henkilökohtaisesti päiväkodin aamupiirissä, mitä he haluaisivat tehdä viimeisellä musiikkiin liittyvällä kerralla ja onko heillä jotain laulu- tai leikki-toiveita. Suunnittelimme toteuttavamme tämän kyselyn viikkoa ennen viimeistä toimintakertaa ja halusimme kirjata lasten toiveet ylös, jotta pystyisimme ottamaan nämä toiveet huomioon sekä toteuttamaan lasten ehdotuksista suosituimmat. Lapset voimaantuvat, kun he huomaavat, että heidän mielipiteensä vaikuttavat toimintaan, mikä vahvistaa heidän kokemustaan osallisuudesta (Fonsén, Heikka & Elo 2014, 82).

Palvelutalosta olimme saaneet toivomuksen, että yhteiset toimintakerrat toteutettaisiin heidän tiloissaan, joten sovimme päiväkodin kanssa, että lapset vierailevat vanhusten luona eikä toisinpäin. Ajattelimme, että käytännössä olisikin helpompaa lasten siirtyä kävellen läheiseen palvelutaloon kuin vanhusten tulla päiväkodille. Lisäksi palvelutalolla oli tarjota tilat, joissa on mahdollista järjestää lasten ja vanhusten yhteistä toimintaa. Toimintakertoihin käytettävissä olevat tilat eivät rajoittaneet toiminnan suunnittelua

Toiminnan suunnittelun yhteydessä sovimme päiväkodin lastentarhanopettajan kanssa, että lapsiryhmä tulee hänen johdolla kävellen suoraan palvelutalolle, jossa me olemme odottamassa. Näin meillä oli mahdollisuus mennä paikan päälle laittamaan tiloja ja tarvikkeita valmiiksi aina noin puoli tuntia ennen toimintakertojen alkua. Sovimme myös

palvelukodin vastaavan hoitajan kanssa, että vanhuksille tiedotetaan toimintakerroista etukäteen ja henkilökunta auttaa vanhuksia saapumaan paikalle. Suunnittelimme lisäksi toimintaan osallistuvien päiväkodin ja palvelutalon henkilökunnan roolina olevan toimia tarvittaessa apuna toimintakerroilla osallistuen samalla toimintaan yhdessä lasten ja vanhusten kanssa.

7 OPINNÄYTETYÖN TOIMINTAKERTOJEN TOTEUTUS

Toiminnallisen opinnäytetyömme raportti sisältää kuvauksen lasten ja vanhusten välisistä neljästä toimintakerrasta, joista kerromme tarkemmin alaluvuissa 7.1–7.4. Toimintaan osallistui jokaisella kerralla noin 15 lasta, jotka olivat 3-5 -vuotiaita sekä kerrasta riippuen noin 15–25 vanhusta. Lisäksi toimintakerroilla olivat läsnä lapsiryhmän henkilökunta sekä muutama työntekijä palvelutalosta ja he toimivat apunamme tarvittaessa sujuvan toiminnan varmistamiseksi. Jokaisella toimintakerralla valokuvasimme Ipadilla lasten ja vanhusten yhteistä toimintaa, jotta saimme havainnollistavaa materiaalia opinnäytetyömme raporttiin. Havainnointi tulee tehdä huolellisesti ja valokuvia kannattaa ottaa muistamisen avuksi (Aarnos 2015, 166–167). Osallistuva havainnointi on hyvin subjektiivista, sillä ennakko-odotukset suuntaavat havainnointia. Havainnointiin vaikuttaa myös vireystaso, mieliala sekä aikaisemmat elämäkokemukset. Näistä seikoista johtuen kahden ihmisen havainnot voivat erota toisistaan paljonkin. (Eskola & Suoranta 2008, 98, 102.)

7.1 Leikkien ja laulaen

Ensimmäinen toimintakerta ajoittui Kalevalan päiväksi. Tästä johtuen aiheenamme olivat perinneleikit ja –laulut (Kuva 1.). Tavoitteitamme tälle ensimmäiselle toimintakerralle olivat lasten ja vanhusten toisiinsa tutustuminen sekä vuorovaikutuksellisen toiminnan aloittaminen. Aloitimme toiminnan ohjaamalla vanhukset yhdessä Arvola-kodin henkilökunnan kanssa istumaan päiväsalin reunoille. Lapsiryhmä ohjaajineen puolestaan asetautui istumaan vanhusten keskelle omaan ringkiinsä. Tämän jälkeen esittäydyimme ja toivotimme kaikki tervetulleiksi sekä kerroimme yleisesti alkavasta yhteistoiminnasta tavoitteineen ja tarkemmin kyseisestä kerrasta.

Aloitimme viikkolorulla (Outin lorupussi i.a.), joka leikittiin ja lausuttiin yhdessä. Sen jälkeen lauloimme ja leikimme kaikki yhdessä viisi perinteistä laululeikkiä. Valitsimme mahdollisimman tuttuja leikkejä ja lauluja, jotta osallistujien olisi helppo päästä tällä ensimmäisellä kerralla mukaan toimintaan. Laululeikit olivat: Jos sun lysti on niin kätes yhteen lyö (Muksujen musaboksi -cd), Rati riti ralla (Leikkilaulut -cd), Piiri pieni pyörii

(itse laulaen), Piippolan vaari (Laula, laula lapseni -cd), Metsämökin ikkuna (itse laulaen). Cd-levyt olivat meidän omiamme. Näistä laululeikeistä ensimmäisen jälkeen kyselemme lapsilta ja vanhuksilta tutuista perinneleikeistä ja -lauluista sekä keskustelimme Kalevalan päivään liittyvistä muistoista. Laululeikkien ja keskustelujen jälkeen lauloimme loppulauluna Suljen ihanan soittorasian -laulun (itse laulaen) ja annoimme kaikille positiivista palautetta sekä kiittelimme heitä yhteisestä ajasta. Lopuksi muistutimme seuraavan kerran ohjelmasta ja ajankohdasta.

Kuva 1. Piirileikki

Huomasimme, että tällä ensimmäisellä kerralla lapsia hieman jännitti ja he katselivat arasti ympärilleen. Vanhukset puolestaan seurasivat katseellaan lapsia ja suurin osa heistä hymyili. Ensimmäisten laulujen aikana lasten ja vanhusten välinen vuorovaikutus oli vähäistä, mutta siirtyessämme liikunnallisempaan laululeikkiin, Piiri, pieni pyörii, vuorovaikutus lisääntyi. Lapset ja osa vanhuksista teki siinä yhteisen piirin, joka muodostettiin toisten käsistä kiinni ottamalla. Laululeikin tapahtuessa piirissä pyörien, syntyi luontaisesti vuorovaikutusta sekä sanattomasti että sanallisesti. Mielestämme tämä yhteinen tekeminen vähensi jännitystä kaikilta osallistujilta. Piirileikin jälkeen laulettujen laulujen aikana huomasimme sekä lasten ja vanhusten hymyilyn lisääntyneen ja aistimme ilmapiirin rentoutuneen. Arvioimme tämän toimintakerran tavoitteiden toteutuneen hyvin, sillä

vuorovaikutusta syntyi lasten ja vanhusten välille, vaikka aluksi tunnelma jännittynyt. Rohkaisimme sanallisesti lapsia menemään vanhusten luokse ja kohtaamaan heitä.

7.2 Kädet pullataikinaan

Toisella toimintakerralla aiheenamme oli pullan leipominen. Tavoitteenamme tälle toimintakerralle oli perinteiden siirtäminen sukupolvelta toiselle ja vuorovaikutuksen vahvistaminen. Lisäksi halusimme antaa lapsille mahdollisuuden oppia menneistä ajoista sekä kehittää kädentaitojaan.

Aluksi ohjasimme lapset ja vanhukset käsien pesulle ja sen jälkeen yhteisen pöydän ääreen palvelutalon päiväsalin istumaan vierekkäin eri sukupolvet sekoittaen. Toivotimme jälleen kaikki tervetulleiksi ja lauloimme sekä leikimme alkulauluna yhdessä Leipuri Hiiva -laulun (itse laulaen). Tämän jälkeen ohjeistimme pullan leipomisen ja jaoimme palvelutalon henkilökunnan valmiiksi tekemän taikinan osallistujille. Kaikki leivontaan tarvittavat materiaalit ja välineet (pullataikina, vehnä jauho, sokeri, voi, pullasudit, leivinpaperit, pellit, myssyt ja essut) tulivat palvelutalon puolesta.

Lapset ja vanhukset pyörittivät pullat toisiaan auttaen (Kuva 2.). Tämän jälkeen pullat kohotettiin pellillä, minkä jälkeen lapset voitelivat sekä sokeroivat ne ja sitten pullat paisutettiin viereisessä keittiössä. Valmiita pullia odotellessa lapset ja vanhukset piirsivät lempiruokiaan puuväreillä monistepaperille. Piirustusmateriaalit (paperit, puuvärikynät) saimme päiväkodilta. Valmiit piirustukset annettiin päiväkodin henkilöstölle laitettavaksi esille päiväkotiin. Piirtämisen yhteydessä lapsilla ja vanhuksilla oli mahdollisuus keskustella yhdessä ruokaan liittyvistä muistoista sekä lempiruuuista. Pullien paistuttua nautimme niitä yhdessä mehun kera ja samalla osa vanhuksista lauloi spontaanisti ruokalaulun. Palvelutalo tarjosi mehun kaikille. Herkuttelun jälkeen kiittelimme kaikkia jälleen onnistuneesta kerrasta ja kerroimme kahden viikon päästä toteutettavan toiminnan ohjelmasta.

Kuva 2. Pullien leivonta

Tämän kerran aikana huomasimme lasten ja vanhusten välillä ihania kohtaamisia sekä hyviä vuorovaikutustilanteita, kun he auttoivat toinen toisiaan pullan leivonnassa sekä piirtämisen aikana. Aito tekemisen ilo välittyi meille osallistujien kasvoilta. Lapset ja vanhukset rohkaistuivat jo paremmin toimimaan yhdessä sekä ottamaan kontaktia toisiinsa muun muassa silittelemällä toistensa käsiä. Myös sanallista vuorovaikutusta oli heidän välillään enemmän kuin ensimmäisellä toimintakerralla ja kuulimme useiden vanhusten kertovan lapsille omista lapsuuden leipomiskokemuksistaan. Osallistujat näyttivät nauttivan toiminnasta, vaikka osa vanhuksista halusi vain katsella eikä osallistunut konkreettiseen leipomiseen. Eräs vanhus totesikin, että “ihanaa, kun on elämää”. Lisäksi monet lapset ja vanhukset sanoivat, että tulipa hyvää pullaa.

Tämän kerran tavoitteena olleet perinteiden siirtäminen ja vuorovaikutuksen vahvistaminen onnistuivat hyvin. HavaitSIMME, että lapset ja vanhukset ottivat kontaktia toisiinsa ja

olivat sekä sanattomassa että sanallisessa vuorovaikutuksessa. Yhteistyö talojen henkilökunnan kanssa sujui myös todella hyvin. Tämän kerran onnistumisen kannalta olikin erittäin tärkeää, että palvelutalon henkilökunta oli huolehtinut paikalle valmiin taikinan ja leipomistarvikkeet. Haastetta kuitenkin meille ohjaajille aiheutti käytettävissä olevan ajan vähyys. Olisi ollut parempi, jos meillä olisi ollut tällä toimintakerralla 15 minuuttia enemmän aikaa, sillä pullien paistaminen vei yllättävän kauan, koska käytössämme oli vain yksi normaalikokoinen uuni.

7.3 Tipujen askartelua

Kolmannen toimintakerran aiheena oli pääsiäisaskartelu, sillä pääsiäinen oli tulossa. Tavoitteenamme tälle kerralle oli lasten ja vanhusten välisen vuorovaikutuksen vahvistaminen askartelun avulla. Lisäksi pyrimme antamaan lapsille ja vanhuksille mahdollisuuden käyttää luovuuttaan sekä kehittää kädentaitojaan; varsinkin hienomotorisia taitoja. Tavoitteenamme oli myös, että askartelun tuotos jäisi pysyväksi muistoksi yhteisestä hetkestä.

Pääsiäisaskartelussa hyödynnettiin keltaisia massapalloja sekä erivärisiä kartonkeja. Lisäksi askartelussa tarvittiin värikyniä, liimaa ja saksia. Nämä kaikki askartelumateriaalit ja -välineet saimme päiväkodilta. Tälläkin kerralla kokoonnuimme palvelutalon päiväsalin yhteisen pöydän ääreen lapset ja vanhuksot sekoittaen. Tervetuloitovotusten jälkeen virittäydyimme tunnelmaan laulamalla ilman säestystä meille tutun pääsiäisaiheisen Helmiina-kana -laulun. Sitten annoimme ohjeet itse keksimämme askartelun aloittamiseksi ja jaoimme materiaalit. Olimme tehneet etukäteen valmiita tipumalleja, jonka tapaisia tipuja oli tarkoitus askarrella. Lapsilla ja vanhuksilla oli kuitenkin mahdollisuus tehdä tipuista yksilöllisiä omaa luovuuttaan käyttäen. Tällä kerralla meidän lisäksi lapsia ja vanhuksia askartelussa auttoivat toimintaan osallistuneet työntekijät, sillä osallistujia oli runsaasti ja ohjausta tarvittiin tekemisen aikana. Myös lapset ja vanhuksot auttoivat toinen toisiaan askartelussa. Tipujen valmistuttua ihastelimme niitä yhdessä (Kuva 3.) ja lopetimme tämän kerran pääsiäisrunoon (Värssyjä-blogi i.a.) sekä kerroimme tulevan, viimeisen kerran ohjelmasta. Osallistujat saivat ottaa tiput mukaansa pääsiäistä koristamaan.

Kuva 3. Tipujen ihastelua

Tällä kerralla lasten ja vanhusten välisiä kohtaamisia sekä yhteistä toimintaa auttoi se, että tämä oli jo kolmas yhteinen toimintakerta. Vuorovaikutus oli luonnollisempaa, koska osallistujat olivat jo tuttuja toisilleen. Toimintakerran alussa kuulumme, kun kaksi vanhusta kuiskutteli keskenään, että “mitä tällaisia askarteluita...olisi mukavampi vain kun lapset tulisivat laulamaan”. Huomasimme myöhemmin, että kyseiset vanukset olivat kuitenkin mukana askartelemassa lasten kanssa.

Tällä toimintakerralla meille haastetta aiheutti suuri osallistujamäärä, sillä vanhuksia oli ohjattu runsaasti osallistumaan aktiiviseen askartelutyöhön. Tästä johtuen osallistujat joutuivat välillä odottamaan ohjausapua ja tarvikkeita, kuten liimaa ja saksia. Toisaalta ohjaajien kiireellisyyden johdosta lapset ja vanukset ryhtyivät auttamaan toinen toisiaan. Huomasimmekin, että lasten ja vanhusten auttaessa toisiaan vuorovaikutus heidän välillään selkeästi vahvistui ja tavoitteinamme olleet eri sukupolvien välisen vuorovaikutuk-

sen vahvistaminen sekä luovuuden ja kädentaitojen kehittäminen täyttyivät. Tällä toimintakerralla molemmat sukupolvet pystyivät tuntemaan itsensä tarpeellisiksi, minkä ajattemme lähentäneen eri sukupolvia toisiinsa. Tekemisen kautta eri-ikäisten oli helppoa olla vuorovaikutuksessa keskenään ja tyytyväisyys sekä onnistumisen ilo välittyivät osallistujista. Näin luovat, toiminnalliset menetelmät toimivat hyvin vuorovaikutuksen vahvistamisen keinona.

7.4 Rumpujen päristelyä

Neljännellä eli viimeisellä yhteisellä toimintakerralla tavoitteenamme oli sukupolvien välisen vuorovaikutuksen vahvistaminen viettämällä aikaa mukavasti ja kiireettömästi yhdessä musiikin parissa leikkien, laulaen ja soittaen. Ennen tätä viimeistä musiikkiaiheista toimintakertaa kysyimme lasten toiveita tälle kerralle. Vastauksissa toivottiin eniten rumpujen soittamista sekä myös muidenkin soittimien käyttämistä ja toteutimme näitä toiveita tällä kerralla. Lisäksi saimme lapsilta tietoomme heidän lempilaulujaan, joista suosituimpia valitsimme mukaan viimeisen kerran ohjelmaan.

Kokoonnuimme palvelutalon ruokasaliin, jotta kaikki osallistujat mahtuisivat paremmin mukaan, sillä vanhuksia oli tulossa mukaan enemmän kuin aikaisemmin. Aloitimme tilaisuuden jälleen toivottamalla kaikki tervetulleiksi. Alkulauluna lauloimme yhdessä Piippolan vaari -laulun (Laula, laula lapseni -CD), joka suuntasi ajatukset musiikin pariin. Seuraavaksi vuorossa oli kolme yhteistä laululeikkiä: Elefanttimarssi (itse laulaen), Leijonaa mä metsästä (Laula, laula lapseni -CD) ja Autolla ajetaan varo varovasti (itse laulaen). Elefanttimarssiin lasten kanssa osallistui myös vanhuksia.

Näiden laululeikkien jälkeen lapset kiersivät vanhusten luona huivien kanssa silitellen vanhuksia ja Ystävyden huivileikkiä laulaen (Kuva 4.). Tämän laulun sanoissa kehoitetaan kiertämään ja kulkemaan ystävien luona huivin kanssa ja silittämään ystävän poskea ja toteamaan, että "sä oot mun ystävään".

Kuva 4. Ystävyyden huivileikki

Viimeisen musiikkikappaleen, joka oli Muumimamman laukku (Muumiperheen lauluretki kirja+CD), myötä lapset ja vanhukset pääsivät toteuttamaan itseään ja säestämään taustalla CD:ltä soivaa laulua eri soittimilla. Lapset soittivat rumpuja sekä triangeleja ja vanhukset puolestaan säestivät marakasseilla. Laulu soitettiin kahteen kertaan, jotta lapset saivat vaihtaa soittimia keskenään. Toimintakerran loppuksi nautimme kiireettömästi kaikki yhdessä palvelutalon tarjoamaa mehua ja keksejä mukavan keskustelun lomassa. Kiitimme loppupuheenvuorossamme lämpimästi opinnäytetyömme yhteistyökumppaneita ja kaikkia toimintaan osallistuneita. Lisäksi toivoimme lasten ja vanhusten vuorovaikutusta vahvistavan yhteisen toiminnan jatkuvan yhteistyökumppanimme välillä heidän omana toimintanaan. Yhteistyökumppanimme sopivatkin heti kiitospuheenvuorojensa yhteydessä lasten vierailujen jatkumisesta palvelutalolla.

Pääsimme tällä toimintakerralla tavoitteeseemme eli vuorovaikutus vahvistui lasten ja vanhusten välillä. Yhdessä liikkuminen mahdollisti aktiivisen vuorovaikutuksen heidän välillään. Tämä näkyi parhaiten Elefanttimarssin ja Ystävyyden huivi -laululeikin aikana, joissa lapset ja vanhukset konkreettisesti leikkivät yhdessä eivätkä vain rinnakkain. Lisäksi ystävyyden huivi -laululeikin myötä lasten oli helpompi lähestyä vanhuksia. Huomasimme, että joillekin lapsille oli haastavaa lähestyä vanhuksia, joten rohkaisimme heitä

sanallisesti menemään vanhusten luo. Toisille lapsille kontaktin ottaminen oli helpompaa ja he uskaltautuivatkin silittelemään huivilla vanhusten käsiä ja poskia. Vanhukset nauttivat selkeästi saamastaan huomiosta ja lasten läheisyydestä. Erityisesti kädestä kiinnipitämiset ja silittelyt lähensivät lapsia ja vanhuksia toisiinsa. Muiden laulujen aikana huomasimme vuorovaikutusta tapahtuvan pääasiassa sanattomasti ystävällisten hymyjen ja katseiden kautta.

Ilmapiiri tällä kerralla oli rento ja tuttavallinen, sillä olimmehan jo neljättä kertaa yhdessä. Huomasimme myös, että lapset ja vanhukset puhuivat luonnollisemmin ja enemmän toisilleen kuin edellisillä toimintakerroilla. Haasteena tällä toimintakerralla oli tilajärjestely, sillä vaikka palvelutalon ruokasali on huoneena tilavampi, niin siellä olleet lukuisat pöydät hankaloittivat vuorovaikutusta. Osa pöydistä siirrettiin sivuun, mutta kaikkia pöytiä ei ollut mahdollista siirtää pois. Tästä johtuen osa vanhuksista istui pöytien takana, kaukana lapsista, mikä vaikeutti vuorovaikutusta.

8 ARVIOINTI, POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme aihe on erittäin ajankohtainen, sillä nykyään yhteydenpito suvun kesken voi olla vähäistä ja sukupolvet saattavat asua kaukana toisistaan. Näistä syistä johtuen vuorovaikutus lasten ja vanhusten välillä voi olla riittämätöntä. Opinnäytetyötä tehdessämme olemme myös havainneet eri medioissa sukupolvien välisen vuorovaikutuksen ja sen mahdollistamisen olevan entistä enemmän esillä. Muun muassa Vanhustyön keskusliiton tämän vuoden teemana oleva ”Ikäpolvet yhdessä” liittyy läheisesti opinnäytetyömme aiheeseen. Lisäksi rakennuksia, joissa on sekä päiväkotia että palvelutalo yhdessä, on perustettu viime vuosina useita. Kajaaniinkin on parhaillaan suunnitteilla älykortteli, jossa eri sukupolvet voisivat asua ja käyttää yhteisiä toimitiloja (Mabrouk 2017, A8).

8.1 Toimintakertojen ja yhteistyön arviointi

Jotta oma arvio opinnäytetyön tavoitteiden saavuttamisesta ei olisi liian subjektiivista, on hyvä kerätä palautetta toimintaan osallistuneilta (Vilkka & Airaksinen 2004, 157). Pyy-simme ja saimme kirjallisesti sähköpostilla vapaamuotoista palautetta toiminnastamme molemmilta yhteistyökumppaneilta. Lisäksi keräsimme palautetta sekä toimintaan osallistuneilta lapsilta ja vanhuksilta suullisesti kysellen ja palautekyselylomakkeisiin ylös-kirjaten. Lastentarhanopettaja Toivo Peppasen (henkilökohtainen tiedonanto 10.5.2017) mielestä kokonaisuus oli hyvin suunniteltu ja toteutettu. Hän totesikin, että erilaiset toimintakerrat olivat mielekkäitä ja selkeästi innostivat lapsia. Peppanen kertoi olleensa todella ilahtunut, että hänen toiveitaan ja ideoitaan otettiin huomioon sekä toiminnan suunnittelussa, että toteutuksessa. Peppasen mielestä lasten ja vanhusten välille syntyi eri toimintakertojen aikana aitoja ja liikuttaviakin kohtaamisia. Varsinkin käsillä tekemisen kautta (pullan leipominen ja pääsiäisaskartelu) kehittyi hänen mielestään hyviä kohtaamistilanteita, vaikka monille vanhuksille pelkkä lasten seuraaminen näytti olevan itsessään virkistävää.

Arvola-kodin johtaja Sirkka Ohtonen (henkilökohtainen tiedonanto 25.5.2017) kertoi kirjallisessa palautteessaan vanhusten ottaneen lapset mielellään vastaan ja nauttineen toi-

mintakerroista. Palvelutalon ilmoitustaululla oli etukäteen nähtävillä tulevat kerrat aiheineen, mikä viritti keskustelua vanhusten parissa ja sai heidät myös odottamaan toimintaa innolla. Ohtonen toteaa, että oli ilo olla seuraamassa lasten ja vanhusten onnistuneita kohtaamisia. Hänen mielestään toiminnassa hyödynnetyt leikit, leipominen ja askartelu tuntuvat olevan niitä aiheita, joista lapset ja vanhukset pitävät. Ohtonen on erittäin mielissään, että yhteistyön saman lapsiryhmän kanssa on sovittu jatkuvan ja lapset ovatkin jo käyneet esittämässä vanhuksille esimerkiksi kevätlauluja.

Keräsimme palautteet lapsilta ja vanhuksilta itse suullisesti haastatellen ja saimme heiltä pääosin vain myönteistä palautetta. Tästä johtuen pohdimme, olivatko saamiemme palautteiden mielipiteet täysin rehellisiä, sillä on mahdollista, että osa vastaajista halusi vain miellyttää meitä eikä ehkä uskaltanut antaa täysin aitoa palautetta. Tämän huomasimme esimerkiksi yhden lapsen kohdalla, joka aluksi antoi pelkästään positiivista palautetta, mutta halusi myöhemmin muuttaa antamaansa palautetta kriittisempään suuntaan. Haastateltavat saattavat antaa sosiaalisesti hyväksyttäviä vastauksia, mikä voi heikentää haastattelun luotettavuutta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 206).

Lapsilta ja vanhuksilta kerätyissä palautteissa korostuivat heidän positiiviset ajatuksensa yhteisestä toiminnasta. Saimme palautteen kaikilta lapsilta, mutta vanhuksista vain osa kykeni antamaan palautteen. Suurin osa lapsista oli sitä mieltä, että kaikki kerrat olivat kivoja. Pullan leipominen nousi kuitenkin suosikiksi niissä palautteissa, joissa lapset olivat sanoneet tarkemmin, mikä kerta oli mukavin. Vanhukset puolestaan olivat tyytyväisiä kaikkeen järjestettyyn toimintaan. Kaikki palautteen antaneet toivoivat yhteisen toiminnan jatkuvan.

Huomasimme että kaikki vanhukset eivät olleet yhtä innokkaita osallistumaan aktiivisesti toimintaan. Kuulimme kommentin eräältä vanhukselta, että olisi mukava vain kuunnella, kun lapset laulavat. Suunniteltaessa eri-ikäisten toimintaa on huomioitava, että toiminnan sisällöstä huolimatta kaikki eivät välttämättä halua osallistua samalla tavoin ja toiminnassa onkin oltava mahdollisuus olla vain mukana ilman aktiivista osallistumista (Saarenheimo 2013, 98). HavaitSIMME kuitenkin, että suurin osa toimintakerroilla läsnä olleista vanhuksista osallistui aktiivisesti yhteiseen toimintaan. Huomasimme myös runsaasti sanatonta vuorovaikutusta, kuten silittelyjä sekä hymyjä lasten ja vanhusten välillä.

Tuulikki Ukkonen-Mikkolakin on havainnut vuonna 2011 Tampereen yliopistoon teke-
mässään väitöskirjassaan saman asian. Ukkonen-Mikkolan (2011, 155) mukaan sanaton
vuorovaikutus painottui lasten ja vanhusten välisessä vuorovaikutuksessa. Varsinkin kat-
seiden ja ilmeiden merkitys korostui vuorovaikutuksen muotona. Hymyt, silittäminen,
olkapäälle taputtaminen, halailu sekä kädestä kiinni pitäminen olivat keskeisessä roolissa.

Havaitsimme toimintakertojen aikana, että aluksi lapset jännittivät vanhusten kohtaa-
mista, mikä näkyi etenkin ensimmäisellä kerralla. Toimintakertojen myötä lasten arkuus
lähestyä vanhuksia kuitenkin selkeästi väheni. Lapset muun muassa uskalsivat neljännellä
eli viimeisellä kerralla mennä silittämään vanhuksia huivin kanssa. Kehuimme ja rohkai-
simme joka kerralla sekä lapsia että vanhuksia olemaan vuorovaikutuksessa toistensa
kanssa ja pyrimme tällä tavoin tukemaan heidän vuorovaikutustaan. Koko yhteisölle an-
nettu positiivinen palaute kannattelee kaikkia yhteisön jäseniä vähentämättä kuitenkaan
eri yksilöiden saaman myönteisen palautteen merkitystä (Vehkalahti 2007, 119).

Sellaiset aikuiset, joilla on aikaa kuunnella ja olla aidosti läsnä, ovat erittäin tärkeitä lap-
sille (Ijäs 2006, 49). Opinnäytetyömme toimintakerroilla vanhuksilla oli mahdollisuus
olla lasten lähellä ja kuunnella heitä sekä antaa huomiotaan. Näin vahvistimme eri suku-
polvien välisiä suhteita ja samalla lapset saivat osakseen huomiota, millä on tärkeä mer-
kitys lasten hyvinvoinnille. Lisäsimme myös lasten suvaitsevaisuutta eri-ikäisiä ihmisiä
kohtaan, kun he saivat kokemuksia yhteisestä toiminnasta vanhusten kanssa. Toiminta-
kerrat ovat mahdollistaneet myös lapsille ja vanhuksille yhteisöllisyyden kokemuksen.
Varsinkin vanhusten kertomukset omista elämäkokemuksistaan ovat vahvistaneet kaik-
kien osallistujien yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tavoitteenamme olleen sukupolvien väli-
sen vuorovaikutuksen vahvistamisen avulla olemme lisänneet lasten ja vanhusten osalli-
suutta, yhteisöllisyyttä sekä hyvinvointia.

Vuorovaikutuksessa vanhusten kanssa lasten ryhmässä toimimisen taidot sekä toisten
huomioiminen kehittyivät. Huomasimme, että varsinkin lapset nauttivat erilaisista toi-
mintakerroista ja käsillä tekeminen oli selkeästi heille mieluista. Yhteinen tekeminen oh-
jaa luontevasti lapset ja vanhuksat toimimaan yhdessä (Saarenheimo 2013, 98). Järjestä-
mämme yhteinen tekeminen tuki lasten luontaista kykyä olla vuorovaikutuksessa ja tämä
toiminnallisuus myös kehitti lasten vuorovaikutustaitoja. Lisäksi lasten itsetuntoa lisäsi,
kun he saivat auttaa vanhuksia ja tuntea itsensä tarpeellisiksi. Aikuisen on osoitettava

arvostavansa lasta antamalla hänelle positiivista palautetta ja tarjoamalla mahdollisuus onnistumisen kokemuksiin (Piironen-Malmi & Strömberg 2008, 59).

Sekä saamiemme palautteiden, että omien havaintojemme perusteella olemme sitä mieltä, että toimintakerrat onnistuivat hyvin, ja niille asettamamme tavoitteet täyttyivät. Yhteisen tekemisen kautta vuorovaikutus lasten ja vanhusten välillä vahvistui ja aito ilo välittyi heistä toimintakertojen aikana. Varsinkin kädentaidolliset toiminnalliset menetelmät mahdollistivat yhdessä tekemisen ja molemminpuolisen auttamisen, mikä lisäsi vuorovaikutusta heidän välillään. Lisäksi musiikillinen ilmaisu eli laululeikit ja lorut toimivat hyvänä välineenä vuorovaikutuksen vahvistamisessa, sillä niiden avulla lasten ja vanhusten oli helppoa olla vuorovaikutuksessa keskenään.

Kaiken kaikkiaan olimme tyytyväisiä toimintakertojen sisältöihin, koska niissä oli monenlaista toimintaa ja saamamme palautteen perusteella samaa mieltä kanssamme olivat myös työelämäkumppanit sekä osallistujat. Pohdimme kuitenkin jälkikäteen, että olisivatko jotkut muut aiheet ja toiminta, kuten lautapelit tai musiikkimaalaus, olleet parempia vaihtoehtoja. Tällaista toimintaa kehittäessä voitaisiin kiinnittää kuitenkin vielä enemmän huomiota siihen, että toiminta olisi sellaista, mikä ohjaisi lapsia ja vanhuksia toimimaan yhdessä ja kohtaamaan toisiaan vielä enemmän (Toivo Peppanen, henkilökohtainen tiedonanto 10.5.2017).

Arvioitaessa toteutusta on hyvä kiinnittää huomiota käytännön järjestelyjen ja toiminnan onnistumiseen (Vilkkä & Airaksinen 2004, 158). Käytännön järjestelyt sujuivat yhteistyökumppaneiden kanssa hyvin, sillä saimme taloilta tarvittavat materiaalit ja tilat toiminnan järjestämiseen. Ainoa huono puoli tiloissa oli niiden ahtaus. Kolme ensimmäistä toimintakertaa pidettiin palvelutalon päiväsalissa, jossa kaikki joutuivat istumaan hyvin tiiviisti. Tilojen vuoksi lapset joutuivat ensimmäisellä kerralla tekemään oman piirinsä keskelle huonetta vanhusten jäädessä huoneen reunoille. Kahdella seuraavalla kädentaitopainotteisella kerralla osa parempikuntoisista vanhuksista istui saman pöytäryhmän äärellä lasten seassa, kun taas jotkut vanhukset vain tarkkailivat toimintaa kauempana pöydästä. Viimeisellä kerralla kokoonnuttiin palvelutalon ruokasaliin, jossa tilaa oli enemmän, mutta lukuisat pöydät hankaloittivat vuorovaikutusta.

Jälkikäteen ajateltuna toimintoihin osallistuvat ryhmät olivat hieman liian suuria ja parempi vaihtoehto vuorovaikutuksen kannalta olisi ehkä ollut, jos olisimme rajanneet toimintakertojen osallistujamäärää. Suuren osallistujamäärän vuoksi vuorovaikutus jäi joiltain syrjemmässä istuvilta vanhuksilta mielestämme liian vähäiseksi. Emme kuitenkaan osanneet määrittää etukäteen sopivaa ryhmäkokoja, koska meillä ei ole ollut aikaisempaa kokemusta tällaisesta sukupolvet yhdistävästä toiminnasta. Emme esimerkiksi osanneet ajatella sitä, miten paljon vanhusten tarvitsemat apuvälineet, kuten rollaattorit ja pyörätuolit, vievät tilaa. Lisäksi emme voineet juurikaan vaikuttaa ryhmäkokoihin ja toisaalta halusimmekin tarjota kaikille mahdollisuuden olla osana tätä virkistävää toimintaa. Tästä johtuen toimintakertoihin osallistui samanaikaisesti liikaa lapsia ja vanhuksia, mikä aiheutti mielestämme välillä kiirettä ja heikompa vuorovaikutusta sekä vaikeutti havainnointimme suorittamista. Toisaalta saimme lastentarhanopettajalta palautetta, että kiire ei näkynyt hänen mielestään toiminnassamme. Häneltä saimme myös omia havaintojamme tukevaa ja täydentävää palautetta.

Yhteistyö opinnäytetyömme työelämäkumppanien kanssa oli koko opinnäytetyöprosessimme ajan antoisaa sekä sujuvaa. Saimme esimerkiksi helposti heiltä toimintakerroilla tarvitseviämme materiaaleja ja välineitä käyttöömmee. Toimintakertojen määrän päättäminen sekä aikataulujen sopiminen kaikille sopiviksi sujui mutkattomasti. Onnistuimme myös pitämään sovituista aikatauluista kiinni, eikä niihin tullut muutoksia esimerkiksi sairastumisten vuoksi. Lisäksi yhteydenpito molempiin yhteistyökumppaneihin oli todella toimivaa. Opinnäytetyömme myötä olimme rakentamassa myös sujuvaa yhteistyötä päiväkodin ja palvelutalon välille sekä järjestämämme toiminta rikastutti heidän arkeaan.

Olemme sitä mieltä, että neljä kertaa oli juuri sopiva määrä tällaisen yhteistyön käynnistämiseen, koska huomasimme että näiden kertojen aikana lapset ja vanukset ehtivät tulla tutuiksi toisilleen. Tämän vuoksi vuorovaikutus oli mielestämme viimeisellä kerralla luonnollisempaa, sillä yhteinen toiminta sujui ja vuorovaikutus näytti lisääntyneen. Mietimme kuitenkin, olisivatko viikoittaiset tapaamiset olleet parempi vaihtoehto, jotta molemmat osapuolet muistaisivat toisensa ja kohtaamista ei tarvitsisi jännittää niin paljon. Toisaalta kahden viikon väleinkin toteutettuna vuorovaikutus lasten ja vanhusten välillä onnistui mielestämme hyvin. Ajattelemme myös, että ajoituksaan pidemmälle aikavälille lasten ja vanhusten yhteisestä toiminnasta tulee rutiininomaisempaa. Näistä syistä

johtuen kahden viikon välein toteutettu toiminta oli mielestämme parempi vaihtoehto sukupolvien välisen vuorovaikutuksen vahvistamisen ja pidempikestoisen yhteisen toiminnan jatkumisen kannalta.

Pohdimme kuitenkin myös, olisiko yksi kertaluontoinen tapahtumapäivä ollut tehokkaampi vahvistamaan sukupolvien välistä vuorovaikutusta, kuin nämä lyhyet toimintakerrat. Olemme kuitenkin sitä mieltä, että nämä valinnat olivat toimivampia, sillä pidempikestoisen tapahtuma olisi voinut käydä liian raskaaksi sekä lapsille että vanhuksille. Useammalla lyhyellä toimintakerralla lapsilla ja vanhuksilla oli mahdollisuus myös tulla tutummaksi ja syventää vuorovaikutustaan. Lisäksi mietimme, olisiko ollut hyvä, että vanhukset olisivat tulleet joku kerta vuorostaan vierailulle päiväkotiin. Vanhusten vierailu päiväkodille olisi ollut ehkä hankalampi järjestää, sillä monien vanhusten terveydentila ja voimavarat eivät olisi siihen riittäneet. Havaitsimme, että lasten puolestaan oli helppo siirtyä kävellen päiväkodilta palvelukotiin, sillä päiväkoti ja palvelutalo sijaitsevat vain muutaman sadan metrin päässä toisistaan. Yhteisten kohtaamisten jatkumisen kannalta on myös hyvä, että nämä talot sijaitsevat lähekkäin, jotta välimatka ei ole vuorovaikutuksen esteenä.

8.2 Tavoitteiden toteutumisen pohdinta ja johtopäätökset

Opinnäytetyön tekijöiden on tärkeää miettiä, jäivätkö jotkut tavoitteet saavuttamatta, miksi näin kävi, sekä miksi joitakin asioita ei ehkä pystytty toteuttamaan, kuten oli ajateltu. Keskeistä on myös arvioida tapaa, jolla opinnäytetyö toteutettiin. (Vilkkä & Airaksinen 2004, 155, 157.) Saavutimme opinnäytetyömme tavoitteen sukupolvien välisestä vuorovaikutuksen vahvistamisesta hyvin, sillä saamamme palautteen sekä omien havaintojemme perusteella onnistuimme tavoitteessamme. Lasten ja vanhusten välistä vuorovaikutusta hankaloitti mielestämme kuitenkin suuri osallistujamäärä sekä tilojen ahtaus. Tämä toiminnallinen tapa oli paras keino vahvistaa sukupolvien välistä vuorovaikutusta lasten ja vanhusten välillä, sillä havaitsimme yhteisen tekemisen mahdollistavan luonnollisen vuorovaikutuksen. Lisäksi tiedämme, että lasten ja vanhusten välinen toiminta myös jatkui meidän ohjaamiemme toimintakertojen jälkeen. Usein oletetaan, että toiminnallisen opinnäytetyön tekeminen on helpompaa kuin tutkimuksellisen, näin ei asia kuitenkaan välttämättä ole (Vilkkä & Airaksinen 2004, 154).

Tärkeä osa oppimisprosessia on oman opinnäytetyön kokonaisuuden arviointi (Vilka & Airaksinen 2004, 154). Olemme tyytyväisiä opinnäytetyömme kokonaisuuteen ja sen prosessin onnistumiseen. Opinnäytetyöprosessimme sujui myös hyvin aikataulussaan, sillä osasimme varata siihen tarpeeksi aikaa. Onnistuneen aikataulutuksen johdosta meillä oli hyvin aikaa pohtia työmme merkitystä ja laittaa ajatuksemme kirjalliseen muotoon.

On tärkeää pohtia, miten tutkimusaihetta voidaan hyödyntää eli aiheella on oltava yhteiskunnallista merkitystä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 78). Kajaanissa tällainen sukupolvia yhdistävä toiminta on ollut tietojemme mukaan melko vähäistä. Ajattelemme, että toiminnallinen opinnäytetyömme on erittäin merkittävä alueellemme, sillä opinnäytetyömme sisältämät toiminnalliset kerrat olivat tärkeitä yhteistyökumppaneillemme lasten ja vanhusten välisen yhteisen toiminnan vahvistamiseksi ja yhteistyön lisäämiseksi. Onnistuimme myös tukemaan osallistujien hyvinvointia tuottamalla iloa ja vahvistamalla kokemusta omasta merkityksellisyydestä sekä lisäämällä osallisuuden ja yhteisöllisyyden tunnetta.

Sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta ei ole tehty paljon akateemisia tutkimuksia, joten sitä olisi syytä tutkia enemmän. Olisi myös hyvä tehdä jonkin ajan kuluttua tutkimus siitä, kuinka sukupolvien välinen vuorovaikutus näkyy Seminaarin päiväkodin lasten ja Arvola-kodin vanhusten elämässä ja onko toiminta juurtunut pysyväksi. Toivoisimme saavamme näin tietoa, onko opinnäytetyöllämme ollut pidempiaikaista merkitystä tavoitteenamme olleen sukupolvien välisen vuorovaikutuksen vahvistamisen kannalta. Lisäksi sähköisen oppaan laatiminen toimintakertojen järjestämisen tueksi olisi kehittämisen arvoisen asia.

8.3 Eettisyys ja luotettavuus

Lasten kanssa toimiessa tulee huolehtia koko ajan toiminnan lapsiystävällisyydestä ja eettisyydestä (Aarnos 2015, 165). Eettisyyttä ei saa unohtaa missään vaiheessa. Laadukkaassa tutkimuksessa on käytettävä hyvää tieteellistä tapaa, jossa huomioidaan kriittisyys, suunnitelmallisuus ja järjestelmällisyys. Tutkijan on perusteltava valintansa riittävästi sekä esitettävä asiansa selkeästi ja yksinkertaisesti, jotta teksti on helposti ymmärrettävää.

(Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 22–23.) Toimintatavoissa on myös noudatettava huolellisuutta, tarkkuutta sekä rehellisyyttä ja tutkimus on suunniteltava, toteutettava sekä raportoitava huolella (Kuula 2006, 34–35). Olemme tässä opinnäytetyössämme huomioineet ja pyrkineet noudattamaan edellä mainittuja eettisiä periaatteita.

Nykyaikaisessa yhteiskunnassa hyväksytyt arvot muodostavat pohjan sosiaalialan eettisille periaatteille ja niiden vaikutus näkyy käytännön työssä (Raunio 2010, 82). Näihin ammattieettisiin periaatteisiin kuuluvat ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen sekä sosiaalinen oikeudenmukaisuus (Heikkinen 2017, 10; Raunio 2010, 92). Lastentarhanopettajan ammattietiikka -ohjeistossa painotetaan erityisesti lapsen vapauden ja ihmisarvon kunnioittamista sekä oikeudenmukaista kohtelua. Lisäksi lastentarhanopettajan tulee tarjota lapsille myönteisiä oppimiskokemuksia, vahvistaa heidän itsetuntoaan ja tukea elinikäistä oppimista sekä lisätä aktiivisesti vuorovaikutusta lasten, läheisten yhteisöjen ja yhteiskunnan välillä. (Lastentarhanopettajaliitto 2004, 3, 7.) Olemme pyrkineet opinnäytetyöhömmme sisältyvien lasten ja vanhusten yhteisten toimintakertojen avulla lisäämään ja vahvistamaan aktiivista vuorovaikutusta heidän välillään. Samalla olemme halunneet tarjota heille myös positiivisia oppimiskokemuksia ja mahdollisuuden viettää mukavasti aikaa yhdessä. Olemme kohdelleet kaikkia opinnäytetyöhömmme liittyviä tahoja arvostaen ja kunnioittaen.

Huolellisuusvelvoitteen mukaan yksilöiden yksityisyyden suojaa ei saa loukata (Henkilötietolaki 523/1999, 5§). Ihmisten yksityisyyttä on kunnioitettava niin, että tutkimuksesta ei ole tunnistettavissa yksittäisiä ihmisiä. Lisäksi tutkittaville annetuista lupauksista aineiston käyttöön ja säilyttämiseen liittyen on pidettävä kiinni ja ihmisten tietosuojasta on huolehdittava. (Kuula 2006, 64.) Luottamuksellisuuteen kuuluu, että kenenkään tutkimukseen osallistuneen henkilötietoja tai asioita ei saa kertoa kenellekään (Mäkinen 2006, 115). Opinnäytetyössämme olemme kiinnittäneet huomiota ihmisten yksityisyyden suojaan niin, että raportistamme ei ole mahdollista tunnistaa yksittäisiä lapsia tai vanhuksia. Emme myöskään ole kertoneet ulkopuolisille osallistujien henkilöllisyyksiä tai heidän henkilökohtaisia asioitaan.

Huoltajan suostumus on myös aina saatava, kun lapset osallistuvat tutkimukseen (Kuula, 2006, 147). Ongelmia tutkimukselle voi aiheutua siitä, jos huoltajat eivät anna lapsensa

osallistua tutkimukseen (Mäkinen 2006, 65). Olemme kysyneet toimintaan osallistuneiden lasten huoltajilta lupaa heidän lastensa kuvaamiseen, mutta emme saaneet lupaa kuvata yhtä lasta. Myöskään kaikki toimintaan osallistuneet vanhukset eivät antaneet lupaa heidän kuvaamiseensa. Tästä johtuen rajasimme tällaiset henkilöt ottamiemme kuvien ulkopuolelle ja vain kuvausluvan antaneet henkilöt näkyvät käyttämässämme kuvissa ilman nimiä. Noudatimme lisäksi yhteistyökumppaneillemme antamiemme lupauksia kuvauslupien ja kuvamateriaalin huolellisesta säilytyksestä sekä käytöstä. Tuhoamme luvat sekä kuvamateriaalin opinnäytetyön julkaisun ja viimeistelyn jälkeen.

Tutkimusetiikassa on otettava huomioon muun muassa aineiston huolellinen säilytys ja käyttäminen vain ennalta sovittuun tarkoitukseen. Lisäksi sovittuja aikatauluja on noudatettava ja eettisesti toimittaessa kehittämistoimintaan osallistuvia on tiedottava riittävästi. (Heino & Pekonen 2016.) Ajattelemme alkuhaastattelujemme avulla keräämämme aineiston keruun olevan eettistä ja luotettavaa, koska olemme nauhoittaneet haastattelut, jotta voimme tarkastella niitä tarpeen vaatiessa uudestaan. Näin emme analysoi aineistoa vain esimerkiksi omien muistiinpanojen ja muistikuvien varassa. Lisäksi kohtasimme kaikki haastateltavat kunnioittavasti ja avoimesti.

Informoimme yhteistyökumppaneidemme yhteyshenkilöitä alkuhaastatteluissa, että säilytämme haastatteluaineistoa luotettavasti tutkimusetiikan mukaisesti ja tämä aineisto tulee vain meidän käyttöömmme opinnäytetyötämme varten. Lisäksi kerroimme haastateltaville, että opinnäytetyömme julkaistaan Theseus – tietokannassa. Olemme myös noudattaneet yhteistyökumppaneidemme kanssa sovittuja aikatauluja. Lisäksi olemme tiedottaneet heitä tulevasta toiminnasta etukäteen ja olemme pitäneet yhteyttä tarvittaessa sähköpostilla myös toiminnan aikana.

Opinnäytetyön luotettavuutta parantaa, jos sillä on vähintään kaksi tekijää, jolloin toimintaa voidaan havainnoida eri näkökulmista (Aaltola & Valli 2010, 175; Aarnos 2015, 166). Meitä oli kaksi sekä toteuttamassa että havainnoimassa toimintaa, joten tämä lisää havainnoinnin luotettavuutta. Toisaalta taas havainnoimme lasten ja vanhusten välistä vuorovaikutusta samalla kun ohjasimme yhteistoimintaa, mistä johtuen emme ehkä huomanneet aivan kaikkea. Lisäksi positiivisten ennakko-odotusten takia emme ehkä kiinnittä-

neet huomiota riittävästi vähäiseen vuorovaikutukseen, vaan keskityimme vain tarkkailemaan myönteisiä vuorovaikutuksen merkkejä. Kaksi opinnäytetyön tekijää voi yhdessä kuitenkin reflektoida ja käydä tulkitsevaa keskustelua, mikä lisää työmme luotettavuutta.

Jotta opinnäytetyömme on luotettava, olemme käyttäneet mahdollisimman uusia ja ensisijaisia lähteitä. Olemme myös pyrkineet olemaan lähdeviitteiden merkitsemisessä ja lähdeluettelon laatimisessa mahdollisimman huolellisia ja tarkastaneet useaan kertaan, että merkinnät tuli tehtyä oikein. Lisäksi emme ole ottaneet lähteistä suoria lainoja vaan olemme aina muokanneet alkuperäistä tekstiä hävittämättä kuitenkaan asiantuntijoiden ajatuksia. Vilkan & Airaksisen (2004, 71–72, 78) mukaan lähteiksi tulee valita asiantuntijoiden uusia ja ajantasaisia julkaisuja. Lisäksi kirjoittajan arvostusta lähteenä voidaan tarkastella eri julkaisujen lähdeviitteiden sekä lähdeluetteloiden avulla. Mikäli sama henkilö toistuu useissa lähteissä, niin voidaan ajatella hänellä olevan asiantuntemusta aiheesta. On tärkeää käyttää ensisijaisia tiedonlähteitä, koska toissijaiset lähteet ovat alkuperäisten tulkintaa. Lähdeviitteet on myös merkittävä erittäin tarkasti ja huolellisesti, jotta ei synny epäilystä plagioinnista.

8.4 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyö haastaa opiskelijan kirjalliseen ja suulliseen ilmaisuun, kokonaisuuksien ja ajan hallintaan, työelämän kehittämiseen sekä yhteistyöhön. Tekijöiden tulee tiedostaa omat voimavaransa sekä käytettävissä oleva aika ja oma osaaminen. (Vilka & Airaksinen 2004, 56, 160.) Opinnäytetyötä tehdessämme olemme oppineet hahmottamaan opinnäytetyöprosessin kokonaisuudessaan ja sen, miten monesta osa-alueesta toiminnallinen opinnäytetyö koostuu. Kirjallinen ilmaisumme on myös kehittynyt huomattavasti raporttia kirjoittaessamme, kun olemme pohtineet keskustellen opinnäytetyömme sisältöä ja muodostaneet yhteistä, ammatillista tekstiä. Opimme paljon toisiltamme ja pystyimme hyödyntämään omia vahvuksiamme sekä aikaisempia kokemuksiamme erilaisten ryhmien ohjauksesta. Yhteistyö välillämme oli antoisaa ja sujui hyvin koko ajan sekä olemme kehittyneet yhteistyön tekemisessä entistä paremmiksi. Olemme molemmat toiminnallisia ihmisiä, joten toiminnallisen opinnäytetyön toteuttaminen oli meille luontevaa. Otimme molemmat yhtä paljon vastuuta opinnäytetyön tekemisestä ja teimme lähes

kaiken yhdessä. Huomasimme myös, että meillä on samanlainen kirjoitustyyli, mikä helpotti opinnäytetyöraportin laatimista.

Olemme oppineet käyttämään asiakaslähtöistä työtettä ja ideoimaan sekä toteuttamaan käytännössä yhteiskumppaneiden kanssa heidän toiveisiinsa vastaavaa sukupolvien välistä vuorovaikutusta vahvistavaa toimintaa. Lisäksi opinnäytetyön myötä vuorovaikutus- ja yhteistyötaitomme sekä meidän opinnäytetyön tekijöiden kesken, että eri toimijoiden kanssa ovat kehittyneet. Ajankäytön suunnittelu- ja organisointikykyimme ovat myös parantuneet. Olemme kehittyneet myös keräämään ja vastaanottamaan palautetta omasta toiminnastamme sekä reflektoimaan omaa toimintaamme sekä hyödyntämään haastatte- luja tiedonkeruun menetelmänä.

Opinnäytetyömme tekeminen on tukenut meitä ammatillisessa kasvussamme lastentarhanopettajiksi, sillä taitomme tukea lasten kasvua, kehitystä ja oppimista on lisääntynyt. Olemme erityisesti oppineet edistämään lasten sosiaalisten taitojen, kuten vuorovaikutus- taitojen kehittymistä. Lisäksi lasten ohjaustaitomme ovat vahvistuneet ja olemme oppi- neet tukemaan lasten luovuutta sekä musiikillista ilmaisua. Saimme myös arvokasta käy- tännön kokemusta lasten ja vanhusten välisen yhteisen toiminnan ideoinnista ja toteutta- misesta, jota voimme hyödyntää tulevassa työssämme lastentarhanopettajina.

Opinnäytetyöllään tekijät osoittavat teoreettisen tiedon sekä ammattiin kuuluvan käytän- nön toiminnan yhdistämisen taitoa niin, että tieto on muiden alan ammattilaisten hyödyn- nettävissä (Vilka & Airaksinen 2004, 159). Tutkijoiden on myös opittava uutta aihees- taan ja osattava rajata aineistoa (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2009, 81). Olemme oppi- neet yhdistämään omaa pohdintaa lähdekirjallisuuteen niin, että raporttimme on helposti ymmärrettävää ja sen tuloksia voidaan hyödyntää työelämässä. Olemme oppineet paljon aiheeseemme liittyvästä teoriasta ja sen hyödyntämisestä sekä käytännön toiminnan suun- nittelusta ja toteuttamisesta. Muun muassa toimintakerrat opettivat huomaamaan osallis- tujamäärän rajaamisen tarpeen ja tilojen koon merkityksen toiminnan paremmalle toimi- vuudelle.

Toiminnallisen osuuden toteuttaminen on ollut meille todella antoisaa, kun olemme pääs- seet näkemään, kuinka paljon iloa ja hyvää mieltä eri sukupolvien välinen yhteinen toi- minta tuotti lapsille ja vanhuksille. Toimintaan osallistujien hyvinvoinnin tukeminen ja

yhteisöllisyyden tunteen lisääminen olivat meille tärkeitä henkilökohtaisia tavoitteita. Opinnäytetyön myötä olemme ymmärtäneet myös osallisuuden tärkeyden osallistujille ja oppineet huomioimaan sen käytännön toiminnassa. Lasten osallisuus mahdollistui muun muassa silloin, kun otimme heidän toiveitaan huomioon viimeisen kerran toteutuksessa. Vanhusten osallisuutta emme osanneet huomioida yhtä hyvin, ja tähän asiaan meidän onkin kiinnitettävä tulevana lastentarhanopettajina jatkossa enemmän huomiota, kun toteutamme lasten ja vanhusten välistä yhteistä toimintaa.

Osallisuuden merkitystä emme ole aikaisemmin osanneet pitää niin keskeisenä asiana lasten kanssa toimiessa, mutta tutustuessamme samanaikaisesti uusiin valtakunnallisiin varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteisiin, ymmärsimme asian tärkeyden. Tulevana lastentarhanopettajina meidän onkin ymmärrettävä lasten osallisuuden keskeinen merkitys varhaiskasvatuksessa ja kyettävä ottamaan se huomioon toiminnassamme.

LÄHTEET

- Aalto, Maija 2017. "Nyt lähdetään mummolaan" – Päiväkotilapset ja vanhukset muuttivat samaan taloon Espoossa. Helsingin Sanomat 11.9., A20.
- Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1, Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Aarnos, Eila 2015. Kouluun lapsia tutkimaan: havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 164–179
- Ahonen, Liisa 2017. Haastavat kasvatustilanteet – lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Alanen, Leena 2009. Johdatus lapsuuden tutkimukseen. Teoksessa Leena Alanen & Kirsti Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 9–30.
- Alanen, Leena 2001. Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen, iän sosiologia. Jyväskylä: Gummerus, 161–186.
- Alanen, Leena & Bardy, Marjatta 1990. Lapsuuden aika ja lasten paikka. Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiaalihalitus. Julkaisuja 12. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Alestalo, Matti 2007. Rakennemuutokset ja sukupolvet. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2), 146–157.
- Alitolppa-Niitamo, Anne & Säävälä, Minna 2010. Isovanhemmuus liikkuvuuden maailmassa. Teoksessa Stina Fågel, Anna Rotkirch & Ismo Söderling (toim.) Farkkumummoja ja pehmovaareja – uusia ikkunoita isovanhemmuteen. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 138–155.
- Allahwerdi, Helena 2008. Heijastuksia vanhuuden kulttuureista. Teoksessa Lastenkulttuurijulkaisu Tyyris Tyllerö. Espoo: Cultura Oy, 2–12.
- Biggs, Simon & Lowenstein, Ariela 2011. Generational Intelligence. A Critical Approach to Age Relations. London: Routledge.

- Dahlblom, Tuula Anneli 2000. Sukupolvet kohtaavat – tapaustutkimus lasten ja vanhus-
ten yhteisestä palvelutalosta. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tie-
dekunta. Varhaiskasvatuksen laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu
1.9.2017. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2000840608>
- Danielsbacka, Mirkka; Tanskanen, Antti; Hämäläinen, Hans; Pelkonen, Inka; Haavio-
Mannila, Elina; Rotkirch, Anna; Karisto, Antti & Roos, J.P. 2013. Suku-
polvien vuorovaikutus – auttaminen ja yhteydenpito suurten ikäluokkien
ja heidän lastensa elämässä. Väestötutkimuslaitos Tutkimuksia D 58/2013.
Viitattu 1.9.2017. [http://vaestoliitto-fi-bin.di-
recto.fi/@Bin/b7709feb939d8a4020032c34126be43c/1504769333/appli-
cation/pdf/2900705/Sukupolvien%20Vuorovaikutus_net.pdf](http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/b7709feb939d8a4020032c34126be43c/1504769333/application/pdf/2900705/Sukupolvien%20Vuorovaikutus_net.pdf)
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere:
Osuuskunta Vastapaino.
- Fonsén, Elina; Heikka, Johanna & Elo, Janniina 2014. Osallisuutta edistävän suunnittelun
tasot. Teoksessa Johanna Heikka, Elina Fonsén, Janniina Elo & Jonna Lei-
nonen (toim.) 2014. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa.
Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry, 80–95.
- Fried, Suvi & Haarni, Ilka 2017. Ikääntyvien elämäntaidoissa kiteytyy elämäkokemuk-
sen moni-ilmeisyys. Gerontologia 31 (2), 133–141.
- Haapala, Irja & Biggs, Simon 2017. Ikäpolvitaju – miten eri-ikäiset ymmärtävät toisi-
aan? Ikäpolvet yhdessä -suomenkielinen idealehti 2017. Vanhustyön kes-
kusliitto. Viitattu 11.9.2017. [http://www.vtkl.fi/docu-
ment/1/2261/08c0ba0/Suomenkielinen_idealehti_2017.pdf](http://www.vtkl.fi/document/1/2261/08c0ba0/Suomenkielinen_idealehti_2017.pdf)
- Haavio-Mannila, Elina; Majamaa, Karoliina; Tanskanen, Antti; Hämäläinen, Hans; Ka-
risto, Antti; Rotkirch, Anna & Roos, JP 2009. Sukupolvien ketju – Suuret
ikäluokat ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa. Sosiaali- ja ter-
veysturvan tutkimuksia 107. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hakonen, Sinikka 2008. Ikääntyvien voimavarat. Teoksessa Asta Suomi & Sinikka Ha-
konen (toim.) Kuluerästä voimavaraksi – sosiokulttuurinen puheenvuoro
ikäntymiskysymyksiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 121–152.
- Heikka, Johanna; Hujala, Eeva & Turja, Leena 2009. Arvioinnista opiksi – havainnointi,
arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Vantaa: Printel Oy.

- Heikkinen, Alpo (toim.) 2017. Arki, arvot ja etiikka – sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.
- Heino, Taina & Pekonen, Elina 2016. Tutkimuksen ja kehittämistyön eettisyys, Tutkimusluvut. DIAKIN Fronterin oppimisalusta. Ammattialan kehittämistyön välineet. <https://fronter.com/diak/>
- Helin, Satu 2017. Kiinteä sukupolviyhteys mallina ja ehkä kaipuuna. Ikäpolvet yhdessä – suomenkielinen idealehti 2017. Vanhustyön keskusliitto. Viitattu 11.9.2017. http://www.vtkl.fi/document/1/2261/08c0ba0/Suomenkielinen_idealehti_2017.pdf
- Henkilötietolaki 1999/523, 22.4.1999. Viitattu 15.9.2017 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523>
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu – teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hohenthal-Antin, Leonie 2009. Muistot näkyviksi – muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Huhtanen, Kristiina 2005. Sosiaalinen vuorovaikutus perustuu onnistuneeseen kommunikaatioon. Teoksessa Terttu Parkkinen ja Soili Keskinen (toim.) Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 21. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 8-20.
- Ijäs, Kirsti 2006. Ikääntyvän ihmissuhteet. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Ikonen, Merja 2006. Lasten vuorovaikutus ja leikki yhteisöllisyyden rakentajana. Teoksessa Kirsti Karila, Maarit Alasuutari, Maritta Hännikäinen, Anna Raija Nummenmaa & Helena Rasku-Puttonen (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy, 149–165.
- Julkunen, Raija 2008. Ikä ideana ja tutkimuskohteena. Teoksessa Asta Suomi & Sinikka Hakonen (toim.) Kuluerästä voimavaraksi – sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 15–30.
- Jyrkämä, Jyrki 2001. Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen, iän sosiologia. Jyväskylä: Gummerus, 267–323.

- Järvinen, Kirsi & Mikkola, Petteri 2015. Oletko sä meidän kaa? – näkökulmia osallisuuden ja yhteisöllisyyden varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Pedatiето.
- Järvinen, Mervi; Laine Anne & Hellman-Suominen, Kirsi 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Kajaanin Arvola-koti ry i.a. Arvola-koti. Viitattu 2.10.2017. <http://www.arvolakoti.fi/index.php>
- Kajaanin kaupunki i.a. Seminaarin päiväkotі. Viitattu 2.10.2017. <http://www.kajaani.fi/fi/seminaarinpaivakoti>
- Kalliomaa, Milla 2008. Muuttuvat mummolat. Teoksessa Lastenkulttuurijulkaisu Tyyris Tyllerö. Espoo: Cultura Oy, 42–46
- Kaskela, Marja & Kekkonen, Marjatta 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta – opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Stakes. Oppaita 63. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Kiilakoski, Tomi; Nivala, Elina; Ryyänen Aimo; Gretscher, Anu, Matthies, Aila-Leena; Mäntylä, Niina; Gellin, Maija; Jokinen, Kimmo & Lundbom, Pia 2012. Demokratia remontin työkaluja. Teoksessa Anu Gretscher ja Tomi Kiilakoski (toim.) Demokratiaoppitunti – Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 249–271.
- Koivula, Merja 2013. Yhteisöllisyyden rakentuminen päiväkodin arjessa. Teoksessa Päivi Marjanen, Marjaana Marttila & Marjo Varsa (toim.) Pienten piirissä – yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus, 19–45.
- Krohn, Leena 2013. Ikäpolvista ja ihmisyydestä. Teoksessa Marja Saarenheimo, Minna Pietilä, Arto Tiihonen, Pertti Pohjolainen, Sonja Maununaho, Sari Raitakari & Lyydia Aarninsalo (toim.) Neljän polven treffit – Ikäpolvitoiminnan opas. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto, 5–6.
- Krohn, Leena 2017. Ikäpolvista ja ihmisyydestä. Ikäpolvet yhdessä – suomenkielinen idealehti 2017. Vanhustyön keskusliitto. Viitattu 11.9.2017. http://www.vtkl.fi/document/1/2261/08c0ba0/Suomenkielinen_idealehti_2017.pdf
- Kronqvist, Eeva-Liisa 2016. Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy, 13–30.

- Kumpula, Sinikka 2010. Isovanhemmuuden merkityksestä. Teoksessa Stina Fågel, Anna Rotkirch & Ismo Söderling (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja – uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 73–79.
- Kurki, Leena 2007. Innostava vanhuus. Helsinki: OY FINNLECTURA Ab.
- Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka –aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Laru, Suvi; Oulasmaa, Minna & Saloheimo, Anja 2010. Isovanhemmuuden eri muodot ja haasteet. Teoksessa Stina Fågel, Anna Rotkirch & Ismo Söderling (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja – uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 105–115.
- Lastentarhanopettajaliitto 2004. Lastentarhanopettajan ammattietiikka. Viitattu 4.10.2017. [file:///C:/Users/heidi%207%20v/Downloads/Lastentarhanopettajan+ammattietiikka0%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/heidi%207%20v/Downloads/Lastentarhanopettajan+ammattietiikka0%20(2).pdf)
- Lehto, Markku 2017. Vanhuus, sukupolvet ja vastuut – onko kaikki selvää? Ikäpolvet yhdessä -suomenkielinen idealehti 2017. Vanhustyön keskusliitto. Viitattu 11.9.2017. http://www.vtkl.fi/document/1/2261/08c0ba0/Suomenkielinen_idealehti_2017.pdf
- Leinonen, Jonna 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Johanna Heikka, Elina Fonsén, Janniina Elo & Jonna Leinonen (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa, 16–40.
- Liuski-Ursin, Sari 2017. Koordinaattori, perhe- ja tukihenkilötoiminta, VATUKKA – hanke, Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kainuun piiri ry. Kajaani. sähköpostiviesti. 28.9. Vastaanottaja Heli Juntunen. Tuloste tekijän hallussa.
- Lääperi, Pirjo 2012. Päiväkotilapset ilahduttavat vanhuksia palvelukeskuksessa. Lastentarha 75 (1), 21–23.
- Mabrouk, Katja 2017. Matkakeskuksella alkaa olla kiire. Kainuun Sanomat 28.9., A8–A9.
- Mahonen, Sari & Nykänen, Maarit 2015. Piirakanpaistoa ja sukupolvien kohtaamisia Terhokerhossa. Karelia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 12.10.2017. https://theseus.fi/bitstream/handle/10024/88499/Mahonen_Sari_Nykanen_Maarit_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017. Tuki- ja vertaistoiminta. Viitattu 2.10.2017.
<https://www.mll.fi/vanhemmille/tuki-ja-vertaistoiminta/>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Suomen Punainen Risti i.a. Mikä on Terhokerho. Viitattu 7.9.2017. <https://www.xn--leikkipiv-12ac.fi/terhokerho/mika-on-terhokerho/>
- Mattila, Kati-Pupita 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mäki, Johanna & Ojavalli, Marjaana 2008. "Kun yhdessä tehdään, niin oppiihan siinä puolin ja toisin" -Tapaustutkimus sukupolvien välisestä yhteistyöstä. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 27.9.2017. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/79065/gradu02557.pdf?sequence=1>
- Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Nurmi, Jari-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen Paula; Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ohtonen, Sirkka. Johtaja, Arvola-koti. Kajaani. sähköpostiviesti. 25.5. Vastaanottaja Heidi Mikkola-Tolonen. Tuloste tekijän hallussa.
- Ojanen, Tuija; Ritmala, Marjo; Sivén, Tuula, Vihunen, Riitta & Vilén, Marika 2011. Lapsen aika. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Opetushallitus 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Viitattu 25.9.2017. http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- Outin lorupussi i.a. Viikkoloru. Viitattu 31.10.2017. <http://outinlorupussi.blogspot.fi/2013/04/viikkoloru.html>
- Paavola, Nadja & Niinimäki Pirjo-Liisa 2016. On minun vuoroni hoitaa sinua. Kainuun Sanomat 16.8., A10–A13.
- Peda.net i.a. Ihmisen elämänkaarit. Viitattu 30.10.2017. <https://peda.net/oppimateriaalit/e-oppi/n%C3%A4ytekirjat/ylakoulu/terveystieto2/1-terveys/1-3-el%C3%A4m%C3%A4npolku/ie>
- Peppanen, Toivo 2016. Lastentarhanopettaja, Seminaarin päiväkotit. Kajaani. Henkilökohtainen tiedonanto. 31.10.
- Peppanen, Toivo 2017. Lastentarhanopettaja, Seminaarin päiväkotit. Kajaani Sähköpostiviesti. 10.5. Vastaanottaja Heidi Mikkola-Tolonen. Tuloste tekijän hallussa.

- Pesäpuu ry 2016. Pesäpuun tuotteet. Viitattu 26.11.2017. http://www.pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/materiaalit/pesapuun_tuote_esite.pdf
- Pietilä, Minna 2017. Monenikäisten yhteiskuntaan! Ikäpolvet yhdessä – suomenkielinen idealehti 2017. Vanhustyön keskusliitto. Viitattu 11.9.2017. http://www.vtkl.fi/document/1/2261/08c0ba0/Suomenkielinen_idealehti_2017.pdf
- Piironen-Malmi, Ulla & Strömberg, Seija 2008. Välittämisen pedagogiikka. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Plandisc i.a. Päiväkodin vuosikello. Viitattu 31.10.2017. <https://plandisc.com/fi/mihin-vuosikelloa-voi-kayttaa/paivakodin-vuosikello/>
- Puhakka, Riikka, Poikolainen, Jaana & Karisto, Antti 2015. Spatial practises and preferences of older and younger people: findings from the finnish studies. *Journal of Social Work Practice* 29 (1), 69–83. Viitattu 1.10.2017. <http://dx.doi.org/10.1080/02650533.2014.993948>
- Puolakka, Lea 2016. Vastaava hoitaja, Arvola-koti. Kajaani. Henkilökohtainen tiedonanto. 26.10.
- Purhonen, Semi 2007. Sukupolvien ongelma – Tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista. Helsingin yliopisto. Väitöskirja. Helsinki. Viitattu 28.9.2017. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23412/sukupolv.pdf?sequence=2>
- Pääjoki, Tarja 2011. Lasten taiteellinen toimijuus. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 111–123.
- Raittila, Raija 2009. Ympäristön lapset – lasten ympäristö. Teoksessa Leena Alanen & Kirsti Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 227–248.
- Raunio, Kyösti 2010. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Reiman-Salminen, Kaija 2008. Sukupolvien ketju kannattelee. Teoksessa Lapsi ja isovanhemmat – Puheenvuoroja isovanhemmudesta. Lastenkulttuurijulkaisu Tyyris Tyllerö. Espoo: Cultura Oy, 47–57.
- Riihimäki, Tanja & Taipalus, Heini 2017. Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen merkitys lasten ja ikäihmisten yhteisessä palvelukeskuksessa. Tampereen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu

- 12.10.2017 http://theseus.fi/bitstream/handle/10024/123260/Riihimaki_Tanja_Taipalus_Heini.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Rotkirch, Anna & Fågel, Stina 2010. Sukupolvien välistä köydenvetoa. Teoksessa Stina Fågel, Anna Rotkirch & Ismo Söderling (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja – uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 33–51.
- Rotkirch, Anna; Söderling, Ismo & Fågel, Stina 2010. Isovanhemmuuden merkitys korostuu. Teoksessa Stina Fågel, Anna Rotkirch & Ismo Söderling (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja – uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 5–9.
- Ruoppila, Isto; Kotilainen, Ritva & Vasikkaniemi Tuija 1999. Lasten ja ikäihmisten vuorovaikutuksen vaikutukset 4–6-vuotiaiden lasten ikäasenteisiin ja kehitykseen sekä ikäihmisten kokemaan toimintakykyyn. Teoksessa: Isto Ruoppila, Eeva Hujala, Kirsti Karila, Jarmo Kinos, Pirkko Niiranen & Mikko Ojala (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 343–384.
- Saarenheimo, Marja (toim.) 2013. Neljän polven treffit – Ikäpolvitoiminnan opas. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.
- Saarenheimo, Marja 2017. Mallia partaukkeleista – hyvän tekeminen on jokaisen juttu. Ikäpolvet yhdessä -suomenkielinen idealehti 2017. Vanhustyön keskusliitto. Viitattu 11.9.2017. http://www.vtkl.fi/document/1/2261/08c0ba0/Suomenkielinen_idealehti_2017.pdf
- Saarenheimo, Marja; Pietilä, Minna; Maununaho, Sonja; Tiihonen, Arto & Pohjolainen, Pertti 2014. Ikäpolvien taju – Elämänkulku ja ikäpolvet muuttuvassa maailmassa. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.
- Saari, Juho 2009. Yksinäisten yhteiskunta. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna 2014. Työnjako ja tyytyväisyys parisuhteeseen lapsiperheissä. Teoksessa: Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 26–36.
- Sassi, Pirkko; Tarkkonen, Tuula & Vaijärvi, Kari 2008. Monien mahdollisuuksien isovanhemmuus. Teoksessa Lastenkulttuurijulkaisu Tyyris Tyllerö. Espoo: Cultura Oy, 1

- Suomen UNICEF ry. i.a. Yleissopimus lapsen oikeuksista. Viitattu 1.9.2017.
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>
- Suomi, Asta 2003. Sukupolvi- ja perhetyö. Teoksessa Marjatta Marin & Sinikka Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 179–186.
- Turja, Leena 2016. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä PS-kustannus, 41–54.
- Turpeinen, Aino-Liisa & Virtanen, Elina 2013. Mummin kanssa -Lastenlasten ja isovanhempien vuorovaikutuksen tukeminen luovin toiminnallisilla menetelmin. Savonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 12.10.2017 http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/62513/Turpeinen_Aino-Liisa%20ja%20Virtanen_Elina.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ukkonen-Mikkola, Tuulikki 2011. Sukupolvien kohtaamisia lasten ja vanhusten yhteisessä palvelukeskuksessa. Tampereen yliopisto. Väitöskirja. Tampere. Viitattu 6.9.2017. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8382-0>
- Valkonen, Leena 2017. Haastattelussa Tasavallan presidentti Sauli Niinistö: Suomen vahvuus on vahva yhteenkuuluvuus. Ikäpolvet yhdessä – suomenkielinen idealehti 2017. Vanhustyön keskusliitto. Viitattu 11.9.2017. http://www.vtkl.fi/document/1/2261/08c0ba0/Suomenkielinen_idealehti_2017.pdf
- Vanhustyön keskusliitto 2014. Hanke. Viitattu 6.9.2017. <http://www.ikapolvet.fi/hanke>
- Vanhustyön keskusliitto i.a. Vanhustenpäivä ja -viikko. Viitattu 11.9.2017. http://www.vtkl.fi/fin/kampanjat/vanhustenpaiva_ja_viikko/
- Vehkalahti, Reetta 2007. Kehu lapsi päivässä. Helsinki: Lasten Keskus.
- Vilen, Marika; Vihunen, Riitta; Vartiainen, Jari; Sivén, Tuula; Neuvonen, Sohvi & Kurvinen, Auli 2011. Lapsuus erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Vilkka, Hanna 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vilkka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Virkki, Päivi 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. Itä-Suomen yliopisto. Väitöskirja. Joensuu. Viitattu 20.9.2017. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1735-5/urn_isbn_978-952-61-1735-5.pdf
- Vuorenmaa, Maaret 2016. Äitien ja isien osallisuus perheessä ja lasten palveluissa sekä osallisuuteen yhteydessä olevat tekijät. Tampereen yliopisto. Väitöskirja. Tampere. Viitattu 28.9.2017. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98335/978-952-03-0019-7.pdf?sequence=1>
- Väisänen, Marjukka 2017. Lapsen ääni kuuluviin entistä enemmän. Kainuun Sanomat 6.9., A8–A9.
- Värssyjä-blogi i.a. Kevät- ja pääsiäistervehdyksiä. Viitattu 2.11.2017. <https://varssyja.wordpress.com/kevat-ja-paasiaistervehdyksia/>
- Weintraub, Aaron P.C. & Killian, Timothy S. 2007. Intergenerational Programming: Older Persons' Perceptions of Its Impact. *Journal of Applied Gerontology* 26 (4), 370–384.

LIITTEET

LIITE 1: Haastattelukysymykset

Haastattelukysymykset: Arvola-Koti, Lea Puolakka

- Millaista yhteistä toimintaa teillä on aikaisemmin ollut päiväkotien kanssa?
- Mitä mieltä olette tällaisesta toiminnasta?
- Millaisia toiveita ja ideoita teillä on toteutettavien toimintakertojen sisällön suhteen?
- Mikä olisi yhden toimintakerran sopiva kesto?
- Kuinka monen vanhuksen uskotte mahdollisesti osallistuvan kertoihin?

Haastattelukysymykset: Toivo Peppanen, Seminaarin päiväkot

- Millaista lasten ja vanhusten välistä yhteistä toimintaa olet aikaisemmin järjestänyt?
- Millaisia kokemuksia sinulla on sukupolvien välisen vuorovaikutuksen onnistumisesta?
- Millaista toimintaa Seminaarin päiväkodilla on ollut aikaisemmin Arvola-Kodin kanssa?
- Millaisia toiveita ja ideoita teillä on toteutettavien toimintakertojen sisällön suhteen?
- Mikä olisi yhden toimintakerran sopiva kesto?
- Kuinka monta lasta päiväkodistanne osallistuu kertoihin?

LIITE 2: Palautekysely

PALAUTEKYSELY

1. MITÄ MIELTÄ OLET NÄISTÄ PIDETYISTÄ NELJÄSTÄ YHTEISESTÄ TOIMINTAKER-
RASTA?

2. ONKO TAVOITTEENA OLLUT ERI SUKUPOLVIEN VÄLISEN VUOROVAIKUTUKSEN LI-
SÄÄMINEN ONNISTUNUT?

3. OVATKO YHTEISET HETKET VIRKISTÄNEET?

4. HALUAISITKO TÄMÄN KALTAISTEN SUKUPOLVIEN VÄLISTEN KOHTAAMISTEN JAT-
KUVAN?

5. MIKÄ OLI SINUSTA MUKAVIN KERTA (PERINNELEIKIT, PULLAN LEIPOMI-
NEN, PÄÄSIÄISASKARTELU, MUSIIKKILIIKUNTA)?

KIITOS VASTAUKSESTASI :)!

LIITE 3: Kuvaus- ja julkaisulupa, lapset

KUVAUS- JA JULKAISULUPA

Sopijaosapuolet: Diakonia-ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat
Heli Juntunen ja Heidi Mikkola-Tolonen ja Seminaarin päivä-
kodin Vaahterat – ryhmän lasten vanhemmat

Kuvattavan lapsen nimi:

Kuvaustilanne: Annan suostumukseni yllämainitun lapseni kuvaamiseen yhteisissä toimintatuokioissa Arvola-Kodin vanhusten kanssa liittyen yllämainittujen sosionomiopiskelijoiden opinnäytetyöhön.

Käyttötarkoitus ja kuvien julkaisu: Annan suostumukseni kuvien julkaisemiseen ilman lapsen nimeä opinnäytetyössä, joka tullaan tallentamaan Theseus – opinnäytetyöpankkiin. Opinnäytetyö kuvineen on julkisesti nähtävissä verkossa ja mahdollisesti tulostettuna.

Paikka ja aika:

Vanhemman allekirjoitus:

LIITE 4: Kuvaus- ja julkaisulupa, vanhukset

KUVAUS- JA JULKAISULUPA

Sopijaosapuolet: Diakonia-ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat Heli Juntunen ja Heidi Mikkola-Tolonen ja Arvola-Kodin vanhukset

Kuvattavan nimi:

Kuvaustilanne: Annan suostumukseni kuvaamiseen yhteisissä toimintatuokioissa Seminaarin päiväkodin lasten kanssa liittyen yllämainittujen sosionomiopiskelijoiden opinnäytetyöhön.

Käyttötarkoitus ja kuvien julkaisu: Annan suostumukseni kuvieni julkaisemiseen ilman nimeäni opinnäytetyössä, joka tullaan tallentamaan Theseus – opinnäytetyöpankkiin. Opinnäytetyö kuvineen on julkisesti nähtävissä verkossa ja mahdollisesti tulostettuna.

Paikka ja aika:

Kuvattavan allekirjoitus:
